

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Ústav sociální práce

Mediace jako součást restorativní justice

Bakalářská práce

Autor: Petra Kučerová
Studijní program: B 6731 Sociální politika a sociální práce
Studijní obor: Sociální práce s osobami se sníženou soběstačností
Forma studia: Kombinovaná

Vedoucí práce: PhDr. Daniela Květenská, Ph.D.

Hradec Králové, 2019

Zadání bakalářské práce

Autor:	Petra Kučerová
Studium:	U1686
Studijní program:	B6731 Sociální politika a sociální práce
Studijní obor:	Sociální práce s osobami se sníženou soběstačností
Název bakalářské práce:	Mediace jako součást restorativní justice
Název bakalářské práce AJ:	Mediation as part of restorative justice

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Práce bude zaměřena na obecný popis restorativní justice, kdy v ní bude zdůrazněn její smysl, účel, používané metody a také historie jejího vzniku. Dále se práce bude zabývat institutem mediace a rolí mediátora jako prostředníka mezi pachatelem a poškozeným v rámci trestního řízení, čímž je fakticky naplňován současný trend restorativní justice. Výklad základních termínů a zásad v rámci daného tématu, využití zejména metody analyticko-syntetické.

GŘIVNA, T., SCHEINOST M., ZOUBKOVÁ I. Kriminologie. 4. aktual. vyd. Praha: WoltersKluwer, 2014, 536 s. ISBN 978-80-7478-614-3. ZEHR, H. Úvod do restorativní justice. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003, 48 s. ISBN 80-902998-1-4. ŽATECKÁ, E. Postavení a úkoly Probační a mediální služby. 1. vyd. Ostrava: KeyPublishing, 2007, 136 s. ISBN 978-80-87071-55-7. JELÍNEK, J. a kol. Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 1. vyd. Praha: Leges, 2009, 1216 s. ISBN 978-80-87212-22-6.

Garantující pracoviště:	Ústav sociální práce, Filozofická fakulta
Vedoucí práce:	PhDr. Daniela Květenská, Ph.D.
Oponent:	PhDr. Petr Lojan, MBA
Datum zadání závěrečné práce:	29.6.2018

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucí bakalářské práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Pardubicích dne 20. 02. 2019

.....

Petra Kučerová

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala především PhDr. Daniele Květenké, Ph.D. za její ochotné vedení, vstřícný přístup a cenné rady při zpracování této bakalářské práce.

Dále chci také poděkovat všem respondentům, kteří se ochotně účastnili mého průzkumu a mé rodině a přátelům, kteří mě v práci vytrvale podporovali.

Anotace

KUČEROVÁ, Petra. *Mediace jako součást restorativní justice*. Hradec Králové : Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2019, 73 s. bakalářská práce.

Bakalářská práce zavádí do problematiky restorativní justice a mediaci, která naplňuje současný celosvětový trend trestní politiky. První část práce čtenáře obecně zavádí do problematiky restorativní justice a seznamuje ho s jejími základními principy, vývojem a možnostmi uplatnění. Druhá část práce se zabývá problematikou mediaci a zvláště upozorňuje na specifika mediaci v trestním řízení. Zde jsou popsány zejména principy a cíle mediaci, její jednotlivé fáze a požadavky na mediátora, který je garantem procesu mediaci. Pro popis daných témat je využito zejména metody analyticko-syntetické s odkazem na jejich základní zákonnou úpravu. Třetí část práce vychází z praktického průzkumu, který byl realizován pomocí anonymního standardizovaného dotazníku. Tento průzkum má podat zprávu o znalostech veřejnosti týkajících se dané problematiky a o tom, jaký postoj veřejnost k restorativní justici a mediaci zaujímá ve srovnání s postojem k tradiční trestající justici.

Klíčová slova: restorativní justice, mediaci, mediační dohoda, trestní řízení, orgány činné v trestním řízení

Annotation

KUČEROVÁ, Petra. *Mediation as part of restorative justice*. Hradec Králové : Philosophical Faculty, University of Hradec Králové, 2019, 73 pp. Bachelor Degree Thesis.

This bachelor thesis introduces the issue of restorative justice and mediation, which fulfills the current world trend of criminal policy. The first part of the thesis introduces the reader to the issue of restorative justice and its basic principles, development and possibilities of application. The second part of the thesis deals with the issue of mediation, esp. mediation in criminal proceedings. In particular, the principles and objectives of mediation, its individual phases and requirements for a mediator, which is the guarantor of the mediation process, are described here. The analytical-synthetic method is used to describe the given topics with reference to their basic legal regulation. The third part of the thesis is a practical survey, which was carried out using an anonymous standardized questionnaire. This survey is to report on how the public is dealing with issues of attitude towards restitution, that they are dealing with problems and attitudes towards traditional punishment law.

Keywords: restorative justice, mediation, mediation agreement, criminal proceedings, law enforcement authorities

Obsah

Úvod.....	8
1 Teorie problematiky restorativní justice.....	10
1.1 Pojem restorativní justice	10
1.2 Principy restorativní justice	11
1.3 Základní rozdíly mezi trestající a restorativní justicí	14
1.4 Vznik a vývoj restorativní justice.....	15
1.5 Hlavní restorativní modely a jejich cíle.....	16
1.6 Rozsah a uplatnění restorativní justice	19
1.7 Uplatnění prvků restorativní justice v České republice.....	20
2 Teorie problematiky mediace	25
2.1 Pojem mediace	25
2.2 Principy a cíle mediace.....	27
2.3 Role mediátora	30
2.4 Techniky mediátora.....	31
2.5 Fáze v procesu mediace	34
2.6 Probační a mediační služba ČR.....	38
2.7 Aplikační možnosti mediace.....	39
3 Praktický průzkum	41
3.1 Cíle průzkumu.....	41
3.2 Metodika průzkumu a průzkumný soubor	43
3.3 Popis výsledků průzkumu.....	44
3.4 Shrnutí výsledků průzkumu	56
Závěr	59
Seznam použitých pramenů a literatury	61
Seznam zkratk	64
Seznam tabulek	65
Seznam příloh	66

Úvod

Ochrana občanů a předcházení trestné činnosti patří k základním úkolům a povinnostem každé moderní společnosti. Taková společnost musí trestné činnosti nejen předcházet, ale také již vzniklou trestnou činnost eliminovat a vést trestní řízení proti pachatelům, kteří se jí dopouštějí. Výsledkem trestního řízení pak zpravidla bývá odsouzení pachatele a vyměření mu přiměřeného trestu. Takový trest musí být spravedlivý a přiměřený ve vztahu k pachateli a také musí působit dostatečně preventivně v rámci celé společnosti, aby bylo každému zřejmé, že se trestná činnost nevyplácí a že se nachází ve společnosti, která si dokáže své hodnoty chránit.

Jako příslušnice Policie České republiky přicházím denně do styku s pachateli trestné činnosti, kdy s nimi následně provádím jednotlivé úkony trestního řízení a přemýšlím o dopadu jejich trestných činů na společnost. Dále přemýšlím o jejich spravedlivém potrestání, o nejvhodnějším druhu ukládaného trestu, o pravděpodobnosti jejich nápravy a možnostech opětovného začlenění do společnosti. Zároveň jsem nucena přemýšlet i o poškozených, o újmách, které jim byly trestnou činností způsobeny a o tom, jak se s danou situací do budoucna vyrovnají. Právě tato praktická zkušenost s jednotlivými stranami trestního řízení a vlastně i můj osobní zájem o porozumění spravedlivému zadostiučinění ze strany poškozených a celé společnosti vůči pachateli mě vede k volbě tématu bakalářské práce zabývající se restorativní justicí a mediací, jakožto účinnými nástroji moderní justice.

Cílem této práce je vytvoření přehledného souhrnu aktuálních poznatků o restorativní justici a mediaci, který čtenáři poslouží k ucelenému přehledu a porozumění v dané problematice. Navazujícím cílem praktické části práce je získání a zprostředkování informací o tom, jak je restorativní justice a mediace skutečně vnímána v očích veřejnosti, kdy by jejím výstupem měl být náhled do znalostí veřejnosti o dané problematice a zjištění jejich názorů na využívání restorativní justice a mediace v rámci českého trestního řízení.

Následující text je členěn do tří hlavních částí, kdy první část čtenáře obecně zavádí do problematiky restorativní justice a seznamuje ho s jejími základními principy, vývojem a možnostmi uplatnění tak, aby získal jistý přehled a znalosti,

kteřé následně využije pro snadnější orientaci v druhé části práce, která se zabývá problematikou mediace a zvlášt' upozorňuje na specifika mediace v trestním řízení. Jsou v ní popsány zejména principy a cíle mediace, její jednotlivé fáze a požadavky na mediátora, který je garantem procesu mediace. Při tvorbě popisu daných témat využívám zejména metody analyticko-syntetické a dále odkazuji na jejich základní zákonnou úpravu. Třetí a zároveň poslední část práce vychází z praktického průzkumu, který jsem realizovala pomocí kvantitativního nástroje, a to anonymního standardizovaného dotazníku vytvořeného pro potřeby této práce. Uvedený dotazník rozděloval respondenty na dvě kategorie, a to na příslušníky PČR a na ostatní laickou veřejnost. Skutečnosti zjištěné uvedeným průzkumem mají na závěr vhodně dokreslit informace uvedené v předchozích částech práce a podat zprávu o znalostech veřejnosti týkajících se dané problematiky a o tom, jaký postoj veřejnost k restorativní justici a mediaci zaujímá ve srovnání s postojem k tradiční trestající justici.

Bakalářskou práci je možno využít pro informační školení prováděná na dané téma v rámci Policie České republiky nebo i pro informační osvětu širší veřejnosti, kdy je zpracována podle české právní úpravy platné k 1. lednu 2019.

1 Teorie problematiky restorativní justice

Každý trestný čin v nás vyvolává nesouhlas či dokonce odpor a dále také úvahy o tom, jak pachatele spravedlivě potrestat a jakým způsobem zjednat nápravu trestným činem narušených hodnot a vztahů. Spáchaný trestný čin také vyvolává otázky zabývající se odškodněním poškozeného, jakož i satisfakcí celé společnosti a možnostmi nápravy pachatele a jeho opětovným začleněním do společnosti.

Restorativní justice, která se stala neodmyslitelnou součástí moderního soudnictví, nabízí společnosti v reakci na spáchaný trestný čin alternativu k tradiční odplatné formě trestního řízení. Restorativní justice pohlíží na spáchaný trestný čin a následné trestní řízení s pachatelem novou perspektivou, více se zaměřuje na budoucnost a soustřeďuje svou pozornost na osoby dotčené trestným činem tak, aby s jejich aktivní účastí naplnila svůj cíl, kterým je obnovení původního nenarušeného stavu. (Tomášek, 2010, s. 163 – 164)

1.1 Pojem restorativní justice

Význam slova „restorativní“ je možno vyložit jako „obnovující, obnovovací nebo znovuobnovující“. Slovní spojení „restorativní justice“ lze tedy celkem výstižně vyložit jako „znovuobnovující soudnictví“ nebo „znovuobnovující spravedlnost“. (Nový akademický slovník cizích slov, 2005)

Pokud bychom trvali na tom, že musíme restorativní justici nějakým způsobem definovat, pak by její definice podle amerického odborníka na tuto problematiku, Howarda Zehra, který je nazýván otcem restorativní justice, mohla znít: „Restorativní justice je proces, jenž v maximální možné míře zapojuje všechny, kterých se daná trestná činnost dotkla. Restorativní justice usiluje o maximální možnou míru uzdravení a obnovu trestným činem narušených vztahů a za tímto účelem účastníkům umožňuje společně identifikovat způsobené újmy a vzniklé potřeby a od nich se odvíjející povinnosti a závazky.“ V podstatě se jedná o upravenou a velmi často používanou definici britského kriminologa Tonyho Marshalla, která zní: „Restorativní justice je proces, ve kterém se všechny strany účastné daného trestného činu setkávají za účelem společného řešení následků trestného činu a jeho dopadů.“ (Zehr, 2003, s. 25 – 26)

1.2 Principy restorativní justice

Restorativní justice pracuje se třemi základními principy, které ji zároveň nejlépe charakterizují:

- Trestný čin je z pohledu restorativní justice vnímán jako „*narušení lidské integrity a mezilidských vztahů.*“
- „*Trestný čin vytváří povinnosti a závazky.*“
- „*Restorativní justice nastoluje ozdravný proces, usiluje o smír a nápravu způsobených škod.*“ (Zehr, 2003, s. 43 – 44)

Princip „*narušení lidské integrity a mezilidských vztahů*“ je třeba vnímat tak, že trestný čin způsobuje újmu nejen samotným obětem, ale i celé komunitě, ve které byl spáchán. Jedná se tedy v první řadě o ty osoby, kterým byla trestným činem způsobena újma bezprostředně a dále také o osoby, kterých se trestný čin dotýká nepřímou, např. se jedná o rodinné příslušníky oběti, o rodinné příslušníky pachatele, svědky nebo členy dotčené komunity. Tradiční trestající (retributivní) justice se soustřeďuje především na pachatele trestných činů a na jejich potrestání, kdy oproti tomu obětem nevěnuje příliš pozornosti, natož pak jejich rodinným příslušníkům nebo komunitě. Tento stav je zřejmě důsledkem již samotné právní definice trestného činu, která v sobě vůbec nezahrnuje oběť tr. činu a na její místo staví stát a veřejný zájem. (Zehr, 2003, s. 43)

V Českém právu je trestný čin definován jako „*protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně.*“ (§ 13 odst. 1 zák. č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník*). Právě odkaz na onu „protiprávnost“ a na „zákon“ jaksí omezuje osoby poškozené více se zapojovat do průběhu trestního řízení. Restorativní justice se oproti tradiční trestající justici výrazně komplexněji věnuje potřebám, které vznikají v souvislosti se spáchanou trestnou činností a dále rolím a postavením jednotlivých účastníků tr. činu. Restorativní justice svým pohledem tedy rozšiřuje okruh účastníků podílejících se na trestním řízení a maximalizuje možnost se do trestního řízení zapojit. Cílem je poskytnout všem účastníkům tr. řízení možnost obnovit narušené stavy a vztahy, napravit způsobené škody a snížit riziko možné recidivy. (Zehr, 2003, s. 43)

Princip „*trestný čin vytváří povinnosti a závazky*“ je platný především pro pachatele, avšak se dotýká i ostatních účastníků tr. řízení, především pak komunity. Tradiční trestající právní systém pachatele především trestá, restorativní justice klade důraz na jeho odpovědný přístup. Pachatelé jsou vedeni k tomu, aby porozuměli důsledkům svého protiprávního jednání a tyto důsledky se v maximální možné míře snažili napravit. Taková snaha o nápravu způsobené újmy by měla být ze strany pachatelů dobrovolná a měla by směřovat směrem k obětem. Přednost má např. náhrada škody poškozenému před sankcemi a povinnostmi směřujícími k satisfakci státu. Oběti tr. činnosti jsou vedeny k tomu, aby se aktivně účastnily restorativního procesu a zejména, aby vyjádřily svá očekávání od ukládaných povinností a závazků pachatelům. Komunita je odpovědná za podporu obětí a nese odpovědnost za vytváření zdravého sociálního prostředí, kde vznikají podmínky pro bezpečnost a pořádek. Komunita je také odpovědná za podporu pachatele v jeho integraci do společnosti, kdy mu především zajišťuje příležitosti k jeho nápravě a zároveň se podílí na ukládání jeho povinností a závazků. (Zehr, 2003, s. 43 – 44)

Princip „*restorativní justice nastoluje ozdravný proces, usiluje o smír a nápravu způsobených škod*“ je třeba chápat zejména jako naplňování spravedlnosti, které se odvíjí od způsobené újmy a individuálních potřeb konkrétních obětí. Co se potřeb obětí týká, tak se může jednat např. o potřebu slyšet omluvu, přijatelné vysvětlení, získat odškodnění nebo cítit uznání, bezpečí a podporu. Takové naplňování spravedlnosti vytváří podmínky pro smír, a proto je třeba, aby právě samotné oběti v maximální možné míře spoluurčovaly své potřeby a byly zapojovány do procesu nápravy škod. Někdy se jako vhodný nástroj pro naplňování spravedlnosti jeví přímý kontakt oběti s pachatelem, ale takový kontakt je vždy nutno pečlivě zvažovat a brát zřetel na poškozené, kteří v tomto ohledu mají právo svobodně rozhodnout, zda stojí o dialog s pachatelem. V dalších případech je vhodné danou situaci řešit prostřednictvím zástupců, kteří jednájí jménem zúčastněných stran. Na případné výstupy, které jsou výsledkem společného dialogu mezi obětí a pachatelem (případně mezi jejich zástupci), je pohlíženo s maximálním respektem a jsou upřednostňovány před dalšími možnostmi naplňování spravedlnosti. V rámci nastolování ozdravného procesu je třeba brát ohled i na samotného pachatele trestného činu, zejména na jeho schopnost napravit způsobené škody. Také k pachateli je třeba přistupovat s respektem a zdůrazňuje se zde význam jeho nápravy a začlenění do společnosti. Do

procesu naplňování spravedlnosti jsou aktivně zapojováni členové komunity, kteří aktivně reagují na potřeby oběti, přispívají k odpovědnosti a nápravě pachatele a snižují riziko recidivy. Komunita dále přispívá k tomu, aby přijaté dohody byly plněny a dodržovány. Ve srovnání s tradičním trestajícím procesem je v rámci restorativní justice do procesu naplňování spravedlnosti zapojován širší okruh osob. (Zehr, 2003, s. 44; shodně Štern, Ouředníčková, Doubravová, 2010, s. 30 – 32)

Základní teze restorativní justice zní: „*Restorativní justice se zaměřuje na újmy vzniklé trestným činem a usiluje o zohlednění potřeb poškozeného, dále podporuje odpovědnost pachatele za řešení vzniklé situace a zapojuje poškozeného, pachatele a komunitu do procesu řešení.*“ „*Cílem restorativní justice je dát věci do pořádku, tedy usilovat o řešení, která podporují odpovědnost, přispívají k nápravě škod a vztahů a napomáhají procesu uzdravení všech zúčastněných.*“ (Zehr, 2003, s. 17, 22)

Dalšími principy restorativní justice, které vyjmenovávají čeští autoři, jsou:

- „**Respekt**“, který se v rámci restorativní justice projevuje nejen vůči poškozeným, ale i vůči pachatelům.
- „**Odpovědnost**“. Pachatel je odpovědný za spáchaný tr. čin a restorativní proces motivuje jeho i ostatní zúčastněné k odpovědnosti za obnovu narušených vztahů.
- „**Dialog**“ patří k základním technikám restorativní justice a probíhá mezi všemi osobami dotčenými trestným činem.
- „**Participace**“ usiluje o nápravu se zapojením všech účastníků tr. činu (poškozených, pachatelů, jejich rodinných příslušníků, komunity).
- „**Vyváženost**“, která se má projevit znovunalezením rovnováhy v komunitě. Vyvažuje zájmy zúčastněných stran a hledá pro ně přijatelná řešení.
- „**Dobrovolnost**“. Participace všech účastníků je v restorativní justici vždy dobrovolná, nikdo k ní nemá být nucen.
- „**Pospolitosť**“. Restorativní justice usiluje o zapojení členů komunity. Nevnímá trestný čin jako soukromou záležitost mezi poškozeným a pachatelem.
- „**Individualita**“, která bere v rámci restorativního procesu přiměřeně v úvahu možnosti, schopnosti a osobnost jednotlivých účastníků tr. činu. (Štern, Ouředníčková, Doubravová, 2010, s. 33 – 34)

1.3 Základní rozdíly mezi trestající a restorativní justicí

Podle amerického odborníka na restorativní justici, Howarda Zehra, je rozdíl mezi tradiční trestající a restorativní justicí skutečně zásadní:

Klíčové pohledy tradiční trestající justice:

- „...trestný čin je primárně porušením práva a prohřeškem proti státu.“
- „...porušením zákona vzniká vina.“
- „...spravedlnost je naplněna prostřednictvím uznání viny pachatele a jemu uložené újmy (uloženého trestu).“
- „...hlavní zřetel je kladen na to, aby pachatelé byli podle zásluhy potrestáni.“

Klíčové pohledy restorativní justice:

- „...trestný čin je prohřeškem proti osobě a narušením vzájemných osobních vztahů.“
- „...porušení normy vytváří závazky a povinnosti.“
- „...k naplnění spravedlnosti dochází za účasti poškozeného, pachatele a členů komunity, kteří usilují o obnovu narušeného stavu a vztahů.“
- „...hlavní zřetel je kladen na potřeby poškozeného a odpovědnost pachatele v procesu nápravy.“

Klíčové otázky tradiční trestající justice:

- „...jak byl porušen zákon?“
- „...kdo se daného činu dopustil?“
- „...jak má být pachatel potrestán?“

Klíčové otázky restorativní justice:

- „...komu vznikla škoda?“
- „...jaké jsou potřeby osob, které trestný čin zasáhl?“
- „...komu vznikají závazky a povinnosti?“

Z výše uvedených klíčových pohledů a otázek tradiční a restorativní justice lze stručně shrnout, že tradiční trestající justice se hlavně soustřeďuje na pachatele a na jeho spravedlivé potrestání, zatímco restorativní justice daleko více směřuje svou pozornost na potřeby zúčastněných stran, tedy zejména na potřeby oběti, pachatele a komunity (Zehr, 2003, s. 15)

1.4 Vznik a vývoj restorativní justice

Samotný pojem „restorativní justice“ vznikl v 70. a 80. letech 20. století ve Spojených státech amerických a v Kanadě v souvislosti s novými postupy uplatňování spravedlnosti, které nesly podobu usmíření mezi poškozeným a pachatelem. Počátky restorativní justice se vázaly k pokusům o nové řešení méně závažné trestné činnosti, zejména krádeží a další majetkové trestné činnosti. Tato potřeba vyšla z pocitu, že tradiční trestající právní systém má jisté limity a nedostatky, kdy se zúčastněné strany, zejména pak poškození a komunita, cítily být odsunuty mimo trestní řízení. Tradiční justice často prohlubuje propast mezi poškozeným a pachatelem, kdy pachatele stigmatizuje a zvětšuje společenská traumata, než aby přispívala k nápravě způsobených škod, ke smíru a nápravě pachatele (Zehr, 2003, s. 11 – 12)

Restorativní justice se na uvedené limity a nedostatky snaží reagovat a od 70. let 20. století se v různých zemích na celém světě objevují její prvky a přístupy. Ty jsou často uplatňovány v rámci nebo vedle tradičního trestajícího právního systému. V průběhu několika posledních desítek let se prvky restorativní justice rozšířily do trestních systémů zemí po celém světě. Každá země si však s ohledem na své tradice a hodnoty, jakož i kriminální situaci upravila restorativní justici podle svých potřeb a přijala do svého právního systému pro ni významné restorativní prvky. Základní restorativní principy by však měly být dodržovány na celém světě. V dnešní době je restorativní justice často vnímána jako naděje do budoucnosti a v některých zemích je uplatňována i u případů nejzávažnější trestné činnosti. Např. v některých zemích Jižní Afriky je aplikována i v případech válečných zločinů. Největší její uplatnění však bylo nalezeno na Novém Zélandu, kde se od roku 1989 stala hlavním nástrojem justice pro mladistvé (Zehr, 2003, s. 12 – 13)

Konečně je nutno zmínit, že restorativní prvky a přístupy nejsou uplatňovány pouze v trestním řízení, ale i v rámci soukromých občanskoprávních sporů, kde např. dochází k mimosoudním dohodám a vyrovnáním. Dále jsou restorativní přístupy využívány např. při řešení sporů na pracovištích nebo v různých uzavřených komunitách. Důležitou oblastí pro uplatňování restorativních principů je oblast školství a mládeže, kde ve výchovných a nápravných programech nalezneme prvky restorativní justice v hojném množství. (Plamínek, 2013, s. 149)

1.5 Hlavní restorativní modely a jejich cíle

V praxi se v rámci restorativní justice vytvořily tři významné **modely**:

- „*Konference („mediace“) mezi obětí a pachatelem.*“
- „*Rodinné skupinové konference.*“
- „*Kruhy.*“

U všech tří modelů se jedná o podobný druh konference (porady, setkání, shromáždění), kdy mají podobné cíle a pracují na stejných principech, liší se zejména v množství přibraných účastníků. Pro každý model konference je však klíčový kontakt mezi poškozeným a pachatelem. V případě, že takový kontakt není vhodný, je možné danou situaci řešit prostřednictvím jejich zástupců, případně ho nahradit dopisy nebo videonahrávkami. Některá z uvedených forem kontaktu je však nezbytnou součástí všech tří modelů konference. Takové setkání musí být vždy dobrovolné, a to jak ze strany poškozeného, tak pachatele. Pokud pachatel odmítá přiznat vinu, tak konference nemá význam a neuskuteční se. Konferenci vede kvalifikovaný „*mediátor*“ („prostředník, zprostředkovatel“ – Nový akademický slovník cizích slov, 2005), který dohlíží na průběh konference a s maximálním respektem vyvažuje zájmy zúčastněných stran. Účastníci konference mají možnost prozkoumávat jednotlivá fakta a hledat možná řešení. Mediátor se pro účastníky snaží vytvářet podmínky, ve kterých budou moci vyjadřovat své pocity a pracovat na přijatelných dohodách, které by měly obsahovat omluvy a náhrady škod, které znamenají cestu k obnovení spravedlnosti. Ve většině případů dochází ke konferencím z podnětu orgánů činných v tr. řízení. V některých státech může soudce např. nařídit náhradu škody a požádat, aby její výše byla určena prostřednictvím restorativní konference. (Zehr, 2003, s. 30, 44)

Z restorativní praxe vyplývají tři předpoklady efektivního řešení konfliktů:

- „*Musí být uznána křivda a bezpráví.*“
- „*Musí být nastolena spravedlnost.*“
- „*Je třeba vzít na vědomí existující záruky, budoucí rizika a plán jejich řešení.*“ (Zehr, 2003, s. 31)

Konference (mediace) mezi obětí a pachatelem je, co se do počtu účastníků týká, nejméně rozsáhlá. Jedná se zejména o individuální práci s poškozeným a pachatelem, a pokud s tím následně strany souhlasí, je možno mezi nimi pod dohledem

vyškoleného mediátora zprostředkovat kontakt. Následný proces musí probíhat vyváženě pro obě strany a jeho výsledkem se nejčastěji stává dohoda o náhradě škody. (Zehr, 2003, s. 32)

Rodinné skupinové konference rozšiřují počet povolaných účastníků o rodinné příslušníky zúčastněných stran a případně i o další významné osoby mající vztah k danému případu. Právě rodiny zúčastněných stran mají být jakousi zárukou pro další vývoj skupinového jednání, pro dodržování učiněných dohod a budoucí chování pachatele. V průběhu skupinové konference připravuje pachatel s rodinou návrh a následně jej předkládá poškozenému a ostatním zúčastněným. Mediátor řídí průběh konference a dohlíží na to, aby byl pachatel veden k přiměřené odpovědnosti a jím předkládaný plán byl vyvážený a realistický. Asi nejvýznamnější forma rodinné skupinové konference je od roku 1989 využívána v rámci justice pro mladistvé na Novém Zélandu. Jedná se zde o navázání na tradice původního maorského obyvatelstva, kdy některé méně závažné trestné činy mohou být v případě úspěšného projednání v rámci rodinné skupinové konference zcela odkloněny od systému trestní justice. Dalšího významného využití zastává rodinná skupinová konference zejména ve Spojených státech amerických a v Kanadě. (Zehr, 2003, s. 12 – 13, 32 – 33)

Kruhy jsou druhem konference, který do jednání zapojuje nejvyšší počet účastníků. Kromě poškozeného, pachatele, jejich rodin a zástupců ze strany justice jsou do konference zapojeni i zástupci dané komunity. Jednání v kruhu má díky účasti zástupců komunity širší rozsah, kdy jsou projednávány i společenské příčiny spáchání trestného činu. Dále jsou projednávány potřeby poškozeného, odpovědnost pachatele a také případné povinnosti komunity a její normy v širším kontextu. Historicky byly kruhy prvotně uplatňovány původními obyvateli Kanady, kde vznikly v malých homogenních komunitách založených na úctě ke starším lidem. Tito starší, pro danou komunitu významní lidé, vedli jednání v kruhu, kde předávali slovo dalším účastníkům a přispívali do něho svými životními zkušenostmi a moudrostí. (Zehr, 2003, s. 11 – 12, 33 – 34)

Závěrem je nutno k těmto třem základním modelům restorativních konferencí dodat, že se mezi sebou stále více mísí, kdy si je jednotlivé státy přizpůsobují svým konkrétním podmínkám a historickému kontextu. Liší se tedy zejména počtem účastníků, stylem vedení mediace a zejména také jejich stanovenými cíli. (Zehr, 2003, s. 34)

Podle **cílů** můžeme modely restorativních konferencí dělit do tří základních kategorií: (Zehr, 2003, s. 35 – 37)

- „*Alternativní nebo odklonné programy.*“
- „*Léčebné nebo terapeutické programy.*“
- „*Programy po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.*“

Alternativní nebo odklonné programy si v první řadě kladou za cíl vytvoření alternativy namísto uložení trestu. Takový odklon je možno provést v různých fázích trestního řízení, tedy např. ještě v přípravném řízení, v řízení před soudem po podání obžaloby nebo třeba i po vynesení rozsudku. V některých případech může soud např. zažádat, aby byly restorativní konferencí zodpovězeny otázky soudu ohledně potřeb oběti, pachatele a komunity, jakož i výše přiměřeného odškodnění. (Zehr, 2003, s. 35 – 36)

Léčebné nebo terapeutické programy si nekladou za prvotní cíl ovlivnění rozhodnutí ve věci, i když také mohou za určitých podmínek přispět k odklonu od uložení přísnějšího trestu. Jsou spíše koncipovány tak, aby neovlivnily výsledek soudního rozhodnutí, dokonce jsou často uskutečňovány v případech, kdy je pachatel ve vězení. Fungují hlavně jako cesta k nápravě pachatele za přispění poškozeného, kdy jsou v rámci prováděného procesu vytvářeny předpoklady pro to, aby pachatelé porozuměli svému protiprávnímu jednání a převzali na sebe zodpovědnost. Programy nabízejí různá setkání pro poškozené, pachatele a komunitu, aby společně projednávali různá témata a přispívali tak k nápravě pachatele a omezili pravděpodobnost jeho recidivy. Tyto programy se také snaží o zahlazení následků způsobených trestným činem, které jsou uchovány v paměti zúčastněných stran. (Zehr, 2003, s. 36)

Programy po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody jsou orientovány na posílení odpovědnosti pachatele s cílem usnadnit mu návrat do společnosti. Po opuštění vězení nemají pachatelé často žádnou podporu, jsou vyobcováni ze své komunity a stěhují se, čímž se zvyšuje riziko jejich recidivy a narůstají obavy ze strany poškozených a společnosti. Tyto programy sdružují okruh osob za účelem podpory pachatele a učiněním ho za sebe zodpovědným. Probíhá s ním intenzivní kontakt, který zahrnuje jeho kontrolu a stanovení přísných pravidel jeho chování.

Výsledkem je resocializace pachatele a utišení obav poškozených i společnosti. (Zehr, 2003, s. 36 – 37)

1.6 Rozsah a uplatnění restorativní justice

Tři výše popsané základní modely restorativní justice, které při své práci využívají kontaktu mezi poškozeným a pachatelem, tedy konference (mediace) mezi obětí a pachatelem, rodinné skupinové konference a kruhy, lze považovat za plně restorativní, protože splňují všechna dříve popsaná kritéria restorativní justice a obsahují v sobě adekvátní reakci na následující otázky:

- „...reaguje model na újmu, potřeby a příčiny?“
- „...zaměřuje se patřičně na poškozeného?“
- „...jsou pachatelé vedeni k zodpovědnosti?“
- „...jsou do procesu zahrnuti relevantní účastníci?“
- „...jsou vytvořeny podmínky pro uskutečnění dialogu a participativního rozhodnutí?“
- „...jedná se o model respektující všechny účastníky a strany?“ (Zehr, 2003, s. 37)

V praxi se však často setkáváme s přístupy, které jsou restorativní jen z části nebo mohou být restorativní jen za určitých podmínek, které ne vždy a ne zcela naplňují. Jedná se např. o případy, kdy pachatel odmítá přiznat svou vinu a převzít za své jednání zodpovědnost. V takových případech se můžeme zaměřit pouze na poškozeného a poskytnout mu potřebnou podporu s restorativními prvky. Další částečně restorativní přístup může být uplatňován v případě, že poškozený nemá zájem o kontakt s pachatelem a odmítá svou úlohu v restorativním programu. I přesto je třeba s pachatelem pracovat a zapojit ho do restorativních programů využitelných v těchto případech, které mu umožní poučení z vlastních chyb a odčinění některých následků. Také léčbu a rehabilitační programy pachatelů lze považovat za částečně restorativní, avšak v běžné praxi obsahují takové programy jen málo restorativních prvků. Stejně tak mají restorativní potenciál nábožensky zaměřené programy ve věznicích nebo programy připravující vězně na návrat do společnosti v případě, že jsou vsazeny do určitého restorativního rámce. (Zehr, 2003, s. 37 – 38)

Vzhledem k tomu, že se restorativní justice stává moderní a populární, snaží se také některé nápravné programy působit restorativním dojmem. Je tomu tak i v případě trestu obecně prospěšných prací, který je u nás ve své podstatě využíván pouze jako méně přísná alternativa k trestu odnětí svobody a nejedná se tedy o pravou restorativní justici. Jinak je tomu však na Novém Zélandu, kde je trest obecně prospěšných prací často výsledkem rodinné konference, vykonávaná práce je výsledkem dohody zúčastněných stran a je úzce spojená se spáchaným trestným činem. Plán výkonu trestu obecně prospěšných prací obsahuje údaje o tom, jakým způsobem bude rodina a komunita pachatele v jeho práci podporovat a dohlížet na plnění vytvořeného plánu a dohody. V takovém případě lze pak trest obecně prospěšných prací považovat za dostiučinění a příspěvek pro komunitu, kdy nemůže být pochyb o jeho restorativním charakteru. (Zehr, 2003, s. 38)

1.7 Uplatnění prvků restorativní justice v České republice

Trestní řízení v České republice je založeno na základech tradiční trestající justice, avšak je zejména v několika posledních desetiletích (cca od 90. let 20. stol.) do značné míry ovlivňováno současným trendem restorativní justice, která nachází své uplatnění zejména v rámci neustálého rozšiřování alternativních trestů a možností odklonů v trestním řízení. Významné restorativní prvky a postupy jsou zakotveny již v trestním řádu (zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním), kdy se v případě tzv. odklonů jedná zejména o „*podmíněné zastavení trestního stíhání*“ podle § 307 trestního řádu a „*narovnání*“ podle § 309 trestního řádu. (Štern, Ouředníčková, Doubravová, 2010, s. 31 – 33)

Podmíněné zastavení trestního stíhání

Podle § 307 odst. 1 trestního řádu „...v řízení o přečinu (podle § 14 odst. 2 trestního řádu jsou za přečiny považovány všechny nedbalostní trestné činy a ty úmyslné trestné činy, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby do pěti let) *může se souhlasem obviněného soud a v přípravném řízení státní zástupce podmíněně zastavit trestní stíhání, jestliže*“:

- „a) obviněný se k činu doznal,“

- „b) nahradil škodu, pokud byla činem způsobena, nebo s poškozeným o její náhradě uzavřel dohodu, anebo učinil jiná potřebná opatření k její náhradě, a vzhledem k osobě obviněného, s přihlédnutím k jeho dosavadnímu životu a k okolnostem případu lze důvodně takové rozhodnutí považovat za dostačující.“ (zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním)

V následujících čtyřech odstavcích citovaného ustanovení § 307 tr. řádu je stanoveno, že v rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání je obviněnému uložena zkušební doba v délce trvání šest měsíců až dva roky a že v rámci této zkušební doby musí v případě uzavřené dohody poškozenému nahradit způsobenou škodu. Dále lze obviněnému uložit, aby v rámci trvání zkušební doby dodržoval přiměřená omezení a povinnosti vedoucí k tomu, aby vedl řádný život.

Narovnání

Podle § 309 odst. 1 trestního řádu „...v řízení o přečinu může se souhlasem obviněného a poškozeného soud a v přípravném řízení státní zástupce rozhodnout o schválení narovnání a zastavit trestní stíhání, jestliže“:

- „a) obviněný prohlásí, že spáchal skutek, pro který je stíhán, a nejsou důvodné pochybnosti o tom, že jeho prohlášení bylo učiněno svobodně, vážně a určitě,“
- „b) uhradí poškozenému škodu způsobenou přečinem nebo učiní potřebné úkony k její úhradě, případně jinak odčiní újmu způsobenou trestným činem,“
- „c) složí na účet soudu nebo v přípravném řízení na účet státního zastupitelství peněžní částku určenou konkrétnímu adresátovi k obecně prospěšným účelům, a tato částka není zřejmě nepřiměřená závažnosti přečinu.“

Současně musí být takový způsob vyřízení věci považován za dostačující vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného činu, k míře újmy způsobené na veřejném zájmu, k osobě obviněného a jeho osobním a majetkovým poměrům. (zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním)

V § 312 trestního řádu je uvedeno, že se za peněžní částku určenou k obecně prospěšným účelům považuje částka pro obce a jiné právnické osoby se sídlem na území ČR, ze které je financována věda a vzdělání, kultura, školství, požární ochrana, podpora a ochrana mládeže, podpora zvířat, sociální, zdravotnické,

ekologické, humanitární a další projekty, kdy z této částky musí nejméně 50 % připadnout státu na peněžitou pomoc pro oběti trestné činnosti.

Právě uzavírání dohody o náhradě škody, které je obligatorní podmínkou pro možnost realizace výše popsaných odklonů, již na první pohled nese významné znaky restorativní justice. V ČR je takové uzavírání dohody o náhradě škody mezi pachatelem a poškozeným svěřeno do režie Probační a mediační služby, která zde na základě zmocnění zákona č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě zastává funkci „mediátora“. (Tomášek, Diblíková, Scheinost, 2016, s. 18)

Zákon o Probační a mediační službě jasně definuje, že Probační a mediační služba ČR provádí v rozsahu stanoveném zákonem úkony probace a mediace ve věcech projednávaných v trestním řízení, kdy se ve znění tohoto zákona probací rozumí „...organizování a vykonávání dohledu nad obviněným, obžalovaným nebo odsouzeným (dále jen „obviněný“), kontrola trestů nespojených s odnětím svobody, včetně uložených povinností a omezení, sledování chování odsouzeného ve zkušební době podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, dále individuální pomoc obviněnému a působení na něj, aby vedl řádný život, vyhověl soudem nebo státním zástupcem uloženým podmínkám, a tím došlo k obnově narušených právních i společenských vztahů.“ Mediací se pro účely tohoto zákona rozumí „...mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi obviněným a poškozeným a činnost směřující k urovnání konfliktního stavu vykonávaná v souvislosti s trestním řízením. Mediaci lze provádět jen s výslovným souhlasem obviněného a poškozeného.“ (§ 2 zákona č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě)

Dalším významným právním odvětvím, kde jsou zřetelně uplatňovány principy restorativní justice, je projednávání odpovědnosti mládeže za protiprávní činy uvedené v trestním zákoníku. Projednávání, postup a rozhodování o takových činech je upraveno v zákoně č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, podle kterého se mládeží rozumí dítě, které v době spáchání činu jinak trestného nedovršilo patnáctý rok věku a dále mladistvý, který v době spáchání provinění dovršil patnáctý rok a nepřekročil osmnáctý rok svého věku.

Podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže se trestný čin spáchaný mladistvým nazývá „provinění“ a je možno za jeho spáchání mladistvému uložit „výchovná opatření“ obsahující i dohled probačního úředníka a probační program, dále „ochranná opatření“ nebo „trestní opatření“.

Zvláštním druhem odklonu v tr. řízení, kterého lze u mladistvých pachatelů navíc využít (kromě již zmíněného podmíněného zastavení trestního stíhání a narovnání podle tr. řádu), je „*odstoupení od trestního stíhání*“ podle ustanovení § 70 zák. o soudnictví ve věcech mládeže. Tohoto odstoupení od trestního stíhání je možno využít u provinění, na která trestní zákoník stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby maximálně tři roky a trestní stíhání není účelné a ani není nutné potrestání mladistvého pro jeho odvrácení od páchání dalších provinění. Jsou-li tedy splněny všechny uvedené podmínky, je možno trestní řízení skončit tím, že se trestní stíhání zastaví. Podle třetího odstavce citovaného ustanovení lze odstoupit od trestního stíhání i tehdy, jestliže mladistvý úspěšně vykonal vhodný probační program, pokud byla úplně či alespoň částečně nahrazena škoda způsobená proviněním a poškozený s takovým odškodněním souhlasí, bylo-li zcela nebo alespoň částečně vráceno bezdůvodné obohacení získané proviněním a poškozený s tím souhlasí, anebo bylo-li mladistvému vysloveno napomenutí s výstrahou (další „*výchovné opatření*“ podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže) a lze takové řešení z hlediska účelu trestního řízení považovat za dostatečné. (§ 70 zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže)

Soudci a další osoby činné v trestních věcech mládeže musí být zvlášť proškoleni pro zacházení s mládeží a takové soudnictví vykovávají k tomu zvlášť určené soudy pro mládež. V řízení podle tohoto zákona je kladen důraz na ochranu osobních údajů mladistvého či dítěte a ochranu jeho soukromí. Takové řízení musí co nejvíce směřovat k výchovnému efektu mládeže a k tomu, aby poškozený dosáhl náhrady škody způsobené proviněním nebo činem jinak trestným. Dále v takovém řízení musí být zohledněn věk, zdravotní stav a rozumová a mravní vyspělost osoby, proti které se řízení vede a musí být vedeno takovým způsobem, aby působilo k předcházení dalším protiprávním činům. Do řešení jednotlivých provinění mají být v co největší míře zapojována zájmová sdružení občanů a další subjekty působící ve výchovném prostředí mladistvého. Trestní opatření vyjmenovaná v tomto zákoně lze uložit pouze tehdy, jestliže by zvláštní způsoby řízení a opatření zřejmě nevedly k dosažení účelu tohoto zákona. (Holá, 2013, s. 322 – 324)

Na závěr této kapitoly jen stručně poznamenám, že restorativní justice v českém pojetí v žádném případě nenahrazuje tradiční trestající justici a ani se o to nepokouší. Její snahou je tradiční justici ve vhodných případech doplňovat a působit tak v rámci trestního řízení vedle ní. (Štern, Ouředníčková, Doubravová, 2010, s. 35)

Z mého pohledu je paralelní koncepce trestající a restorativní justice správná a zejména v případech soudnictví ve věcech mládeže má podle mého názoru veliký význam. Mladiství pachatelé mají před sebou takřka celý život a jistě stojí za to, aby jim byla věnována zvláštní pozornost. Uplatňování prvků restorativní justice je v takových případech skutečně na místě, protože pomáhá ovlivňovat budoucí chování mladistvých, snižuje pravděpodobnost jejich recidivy a vytyčuje jim správnou cestu pro jejich budoucí uplatnění ve společnosti.

2 Teorie problematiky mediace

Mediaci vykonávanou v rámci trestního řízení můžeme právem považovat za základní metodu restorativní justice. Jedná se o specifický postup, který v sobě zahrnuje restorativní prvky a je v něm pracováno s pachatelem trestného činu a jeho obětí. Očekávaným výsledkem prováděné mediace je vytvoření tzv. „*mediační dohody*“ mezi zúčastněnými stranami a dosažení v ní takových výsledků, které mají význam pro rozhodování v trestním řízení. Neméně významným výsledkem je i náprava tr. činem způsobených škod a narušených mezilidských vztahů. Mediace je tedy součástí restorativní justice, kdy vychází z jejích hodnot a principů.

2.1 Pojem mediace

S pojmem mediace je to trochu složitější, protože si musíme uvědomit, že mediace může probíhat v rozmanitých případech, které se týkají různých odvětví lidské činnosti. Z tohoto důvodu je vhodné mediaci vnímat ve dvou základních rovinách, a to zaprvé obecně, jako mediaci vykonávanou v různých soukromoprávních případech, tedy **mediaci civilní** a zadruhé jako **mediaci vykonávanou v případech trestního řízení**. (Plamínek, 2013, s. 148)

Mediace v rámci civilních sporů je od roku 2012 zakotvena v zákoně č. 202/2012 Sb., *o mediaci*, který upravuje výkon a účinky mediace prováděné tzv. „*zapsanými mediátory*“. Podle tohoto zákona se mediací rozumí „...*postup při řešení konfliktu za účasti jednoho nebo více mediátorů, kteří podporují komunikaci mezi osobami na konfliktu zúčastněnými tak, aby jim pomohli dosáhnout smírného řešení jejich konfliktu uzavřením mediační dohody*“.

Mediaci v rámci civilních sporů však mohou vykonávat i další osoby, které pak nejsou „zapsanými mediátory“ ve smyslu zákona č. 202/2012 Sb., o mediaci, ale jsou obecně „mediátory“ a vykonávají svou činnost na základě ustanovení jiných právních předpisů. Zákon č. 202/2012 Sb., o mediaci tedy neukládá v rámci civilních sporů povinnost vykonávat mediační činnost pouze na jeho základě.

V rámci civilní mediace se pak může jednat o řešení sporů z různých oblastí lidské činnosti a mediace může být dělena např. na: „**Rodinnou mediaci**“, která se zabývá stabilizací vztahů v rámci rodin. Může se týkat různých forem a fází vývoje

konfliktu v rodině, včetně situací před rozvodem, v jeho průběhu nebo po něm. V rámci této mediace se utváří podmínky pro stanovení způsobu výchovy dětí, nakládání s financemi v rodině a trávení volného a společného času. Z těchto důvodů si rodinná mediace v České republice získala jako součást civilní mediace výsadní postavení a je jako jediná zvlášť jmenována v zákoně o mediaci, podle kterého se jí rozumí „...mediace, která se zaměřuje na řešení konfliktů vyplývajících z rodinných vztahů“. **„Peer mediaci“**, kterou rozumíme mediaci mezi vrstevníky uskutečňovanou ve školním prostředí žákovskými mediátory. Je známa také pod názvy „mediace ve škole“ nebo „mediace mezi vrstevníky“. V České republice není tento typ mediace příliš rozšířen. **„Obchodní mediaci“**, řešící spory mezi firmami a pomáhající při uzavírání smluv. Dále pomáhá při obchodní spolupráci nebo řeší majetkové záležitosti při ukončování činností firem. Motivem pro volbu využití mediace v rámci obchodu je snaha o nalezení vhodného řešení sporu, udržení si obchodní transakce a zachování dobrých obchodních vztahů, aniž by muselo dojít k vleklému soudnímu projednávání takového případu. **„Mediáci v pracovních právních sporech“** někdy označovanou také jako „mediaci na pracovišti“, která řeší konflikty v rámci pracovněprávních vztahů a organizace práce (rozdělování úkolů na pracovišti, hodnocení pracovníků, ukončování pracovních poměrů a spory mezi pracovníky). **„Interetnickou mediaci“**, kterou rozumíme mírový zásah třetí neutrální strany, tedy mediátora, do konfliktů dvou a více etnických skupin či do konfliktů jedinců, jejichž podstatou je jejich etnická příslušnost a rasová nesnášenlivost. **„Komunitní mediaci“**, kterou rozumíme urovnávání konfliktů mezi sousedy (kvůli parkování, domácím zvířatům, porušování nočního klidu, vstupování na soukromé pozemky) nebo konflikty občanů s různými institucemi (s výrobními podniky, dopravci apod.). **„Environmentální mediaci“**, která řeší spory v rámci témat veřejné správy, např. zřízení či provoz veřejné skládky, zřízení obecní kanalizace, zřízení zařízení pro lidi na okraji společnosti a jiných otázek, při nichž je nutný veřejný konsenzus. **„Mediáci v politice a diplomacii“**, která pomáhá při tvorbě dohod mezi stranami v parlamentu, při vyjednávání o rozpočtu, o programu vlády nebo i při tvorbě mezinárodních mírových dohod. (Holá, 2011, s. 180 – 186)

Mediáci vykonávanou v rámci případů trestního řízení je třeba vnímat jako speciální odvětví mediace, které může být v České republice vykonáváno pouze Probační a mediační službou ČR a podle § 2 odst. 2 zák. č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě se takovou probací rozumí „...mimosoudní zprostředkování za

účelem řešení sporu mezi obviněným a poškozeným a činnost směřující k urovnání konfliktního stavu vykonávaná v souvislosti s trestním řízením. Mediace lze provádět jen s výslovným souhlasem obviněného a poškozeného.“

V rámci trestního řízení lze mediaci považovat za základní metodu restorativní justice, která může přispět k odklonu nebo k uložení některého z alternativních trestů. Vždy by však měla vést ke smíru a vzájemnému pochopení zúčastněných stran. Je vůči mediaci v civilním řízení specifická zejména v tom, že se vždy jedná o mediaci mezi pachatelem a poškozeným, mediátor zde zastupuje stát. Role jsou tedy od začátku určeny, vina je tušená a s tím by měl korespondovat i průběh a výsledek mediace samotné. Mediátor usměrňuje průběh jednání tak, aby bylo možno jeho výsledek promítnout do již probíhajícího trestního řízení. Délka trvání takové mediace je limitována trestně-procesními lhůtami, a tak jsou na mediátora kladeny vyšší nároky, včetně nutnosti jeho orientace v oblasti práva. Mediace v rámci případů trestního řízení má v České republice své specifické postavení a je svěřena do rukou státních úředníků postupujících podle zákona o Probační a mediační službě. Na druhou stranu je pravdou, že i mediace v tr. řízení je stále jen mediací a jak píše RNDr. Jiří Plamínek, CSc., předseda mediátorských zkoušek při Ministerstvu spravedlnosti ČR a České advokátní komory, „...mediace je jen jedna“. V mediaci se vždy setkávají lidé, kteří potřebují něco vyřešit a mediátor, který se jim snaží pomoci. Ten pomáhá svým pochopením, znalostmi a zkušenostmi bez ohledu na to, zda jde o krizi manželů, neplnění obchodních závazků, válečný konflikt nebo o právě probíhající trestní řízení. Věcný obsah mediace a jednotliví hráči jsou druhotní, primární jsou jejich narušené vztahy a porouchaná komunikace. (Plamínek, 2013, s. 148 – 149)

V následujícím textu se tedy pokusím mediaci popisovat co možná nejobecněji s tím, že budu upozorňovat na některé zvláštnosti, které se týkají výhradně mediace v trestním řízení.

2.2 Principy a cíle mediace

Ačkoli se mediace zdá být vůči tradičnímu trestnímu řízení méně přísnou metodou řešení konfliktů, kdy jednotlivým účastníkům dovoluje prosazovat jejich názory a hledat v průběhu mediace vhodná řešení, je založena na jistých principech,

kteře ji charakterizují, tvořící její podstatu a upravují postupy a chování mediátora. Takovými **principy**, které ve své podstatě mediaci spoluutvářejí a které je třeba pečlivě dodržovat, jsou zejména: „**Dorovolnost**“, která prostupuje celým procesem mediace a díky které je možno využívat tvůrčí potenciál účastníků a věřit v nalezení jejich společné cesty ke smíru. Princip dobrovolnosti je zakotven již v ustanovení § 2 odst. 2 zák. č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, kde je výslovně uvedeno, že „...mediaci lze provádět jen s výslovným souhlasem obviněného a poškozeného.“ „**Podpora**“, která zejména spočívá v tom, že mediátor za využívání svých znalostí a dovedností podporuje účastníky ve sdílení svých myšlenek a nápadů směřujících k urovnání sporu a uzavření stabilní mediační dohody. „**Důvěra**“ v mediaci samotnou, ve schopnosti a nestrannost mediátora a dále i v to, že druhá strana sporu je ochotna hledat skutečné řešení a je připravena za určitých podmínek sjednat mediační dohodu. „**Důvěrnost**“, která je spojována s mlčenlivostí jednotlivých účastníků o informacích získaných v průběhu mediace. Princip důvěrnosti v mediaci přispívá k její atraktivnosti, poskytuje účastníkům bezpečné prostředí pro sdělování citlivých informací, chrání strany před zveřejněním jejich problému a celkově přispívá k efektivnosti jednání. Princip důvěrnosti se však zejména v rámci mediace v trestním řízení částečně dostává do konfliktní situace, protože některé informace z mediace jsou následně důležité pro rozhodování orgánů činných v trestním řízení. „**Tolerance**“, která by měla účastníkům pomáhat pochopit zájmy, názory a uvažování protistrany, i když s nimi nemusí souhlasit. Jiné pohledy na věc jsou v mediaci přirozené a legitimní. Tolerance názorů vede k otevřenosti při jednání a vede k nalezení stabilního řešení sporu. „**Nehodnocení**“, což znamená, že mediace není zaměřena na hledání a posuzování viny. V průběhu mediace by mediátor ani neměl hodnotit, která strana konfliktu nabízí lepší řešení. Princip nehodnocení je složitější, než se na první pohled zdá, protože zejména v rámci mediace v trestním řízení jsou role stran od začátku určeny a viník je znám. „**Rozhodování**“, které leží jen a pouze na bedrech stran konfliktu a je pouze na nich, jak bude spor vyřešen. Mediátor má hlavní roli v procesu mediace, ale nemůže rozhodovat o věcném řešení. „**Odpovědnosti**“, která navazuje na princip rozhodování a stanoví, že strany konfliktu přebírají za svá rozhodnutí odpovědnost. Princip odpovědnosti je zakotven i v § 3 zák. č. 202/2012 Sb., o mediaci, kde je uvedeno, že „...za obsah mediační dohody jsou odpovědné pouze strany konfliktu.“ „**Nestrannosti**“, která zaručuje, že mediátor nestrání žádnému účastníkovi mediace. Tento princip je opět složitější

dodržovat v rámci mediace v trestním řízení, kde mediátor pracuje s pachatelem a obětí trestného činu. „**Změny**“, která očekává od stran konfliktu, že budou v zájmu stabilního vyřešení konfliktu schopny určitých změn ve svých postojích. Často se jedná o ústupky od některých požadavků a o přehodnocení vlastních priorit. „**Budoucnosti**“ orientující mediaci směrem do budoucna k vyřešení konfliktu a k odstupu od minulosti, ve které si strany konfliktu nevěděly se situací rady. „**Tvorby**“, která předpokládá, že strany konfliktu nejlépe znají věcnou podstatu sporu a také své potřeby, proto je mediátor vede k tomu, aby na taková řešení společně přicházely. „**Vzoru**“, který požaduje zejména po mediátorovi, aby byl v průběhu mediace dobrým příkladem pro strany konfliktu, svou osobností a chováním tak navozoval potřebnou klidnou atmosféru a učil strany vzájemnému slušnému jednání a respektu. (Plamínek, 2013, s. 61 – 69)

Všechny výše uvedené principy by při jejich správném využívání měly napomáhat k dosahování cílů mediace. Takovými **cíli** jsou v obecné rovině zejména vzájemná pochopení zúčastněných stran a vyřešení daného konfliktu, sjednání mediační dohody a také následné skutečné dodržení a naplnění takové dohody. Tyto cíle jsou přímo uvedeny a logicky vyplývají z výše citovaných definic mediace, které nalezneme jak v zákoně č. 202/2012 Sb., o mediaci, tak v zákoně č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě.

Dalším cílem mediace, který zmiňované zákony již přímo neuvádí, je spokojenost stran konfliktu. Na rozdíl od soudů, které se v rámci svých rozhodnutí snaží o dosažení maximální spravedlnosti, mediace se snaží o dosažení maximální spokojenosti. Vždyť spokojenost stran konfliktu s průběhem mediačního procesu a se sjednanou mediační dohodou následně vede i k dodržování takové dohody. Tímto svým postojem se mediace liší od soudních řízení a je to také jeden z důvodů, proč je účastníky sporu často upřednostňována. (Plamínek, 2013, s. 73)

Cílem mediace v trestním řízení je dále dosažení takového výsledku, který bude mít určitý význam pro rozhodování v trestním řízení. Přestože je mediace mimoprocesním postupem, může ji státní zástupce nebo soudce ve svém rozhodnutí ve věci samé vzít v potaz. Takové využití mediace pak vede ke zrychlení trestního řízení a ke snížení zatíženosti trestní justice. (Žatecká, 2007, s. 34)

Proces mediace dále dává poškozenému možnost aktivně se podílet na řešení problému a ovlivnit tak výši a způsob svého odškodnění. Pachateli dává zase příležitost k tomu, aby si uvědomil následky svého jednání a převzal za ně

odpovědnost. Zároveň by cílem každé mediace v trestním řízení mělo být posílení odpovědnosti a osobního rozvoje pachatele. (Holá, 2013, s. 283 – 284)

2.3 Role mediátora

Mediátor je prostředníkem v komunikaci mezi stranami sporu a ze své pozice takovou komunikaci zajišťuje a vede. Je odpovědný za proces mediace, kdy se v jejím průběhu řídí mediačními principy a vede ji k požadovaným cílům. Při své činnosti mediátor zejména: „*Pomáhá*“ účastníkům konfliktu v nalezení vhodného řešení jejich sporu. Je zde pro účastníky sporu a pracuje jako procesní expert v jejich zájmu a k jejich spokojenosti. „*Zprostředkovává komunikaci*“, která bývá mezi stranami sporu ritualizovaná a neustále se bezvýsledně točí v kruhu. Strany nedbají vzájemných argumentů a nemají zájem si naslouchat. Mediátor tuto situaci řeší tak, že se stává prostředníkem mezi stranami sporu a jednotliví účastníci tak mluví k němu a ne přímo k sobě navzájem. Tímto způsobem mediátor zajistí komunikaci protistran, odstraní z ní emoce a přetlumočí jim jejich vzájemné argumenty a požadavky. Po uklidnění situace, když se podaří strany v daném sporu dobře zorientovat a vývoj mediace to dovolí, může být zprostředkovávaná komunikace nahrazena komunikací přímou, kterou mediátor již jen podporuje a usměrňuje. „*Určuje proces mediace*“ a reguluje její průběh. O průběhu mediace rozhodují také vlastnosti, znalosti, zkušenosti a motivace mediátora a stran konfliktu. „*Je nestranný*“, kdy nestrannost je považována za jeho skutečně významnou charakteristiku. Může se však stát, že účastníci konfliktu vyžadují rozdílnou péči, protože jsou mezi nimi patrné rozdíly v jejich dominanci nebo se jedná o případ mediace v trestním řízení, která probíhá mezi pachatelem a obětí. V takových případech musí mediátor reagovat na vývoj situace a svůj vliv v rámci mediace vyvažovat tak, aby ho účastníci konfliktu vnímali jako nestranného a byli s průběhem mediace spokojeni. Právě ona nestrannost mediátora a následná spokojenost účastníků konfliktu s mediací vede ke stabilitě budoucích dohod a jejich skutečnému plnění. „*Dbá o orientaci*“ v případě mediace, a to jak o svou, tak stran konfliktu. Pouze, když se v daném případě dobře orientuje a jsou v něm dobře zorientovaní i ostatní účastníci, může pokračovat do další fáze mediace. Zpozoruje-li mediátor, že se některý z účastníků přestal v dané situaci orientovat, učiní nutné shrnutí stavu věci

a teprve poté v mediaci pokračuje. „*Nerozhoduje o věci*“, protože jsou to především strany sporu, které mají hledat a nacházet věcná řešení. Přísný postoj k dodržování této zásady, který zakazuje i jakékoli ovlivňování klientů, zastává tzv. „*facilitativní mediace*“. Avšak se v mediaci ve snaze pomáhat klientům objevuje i odlišný přístup, tzv. „*evaluativní mediace*“, kdy mediátoři, jako experti se znalostmi, zkušenostmi a emociálním odstupem navrhnou určitá řešení a působí na strany sporu. Např. v mediaci v trestním řízení je zcela jistě více uplatňován evaluativní přístup. „*Analyzuje kauzu*“ a zejména u evaluativní mediace se snaží pochopit věcnou podstatu konfliktu, vytvořit si názor na věc a hodnotit možnosti jejího řešení. Vždy je však podstatné analyzovat spor z hlediska vztahů mezi stranami konfliktu a dělat si úsudek k jejich postojům k navrhovaným řešením. Mediátor by měl vždy vědět, který návrh je pro koho přijatelný a který zájem je pro koho klíčový nebo kdo ztrácí orientaci a přestává v mediaci věřit. Díky soustavné analýze má mediátor možnost včas odhalit problém, zjistit, co se děje a učinit potřebné kroky k nápravě. „*Ovlivňuje vztahy*“ v rámci prováděné mediace, ale nejen pouze v ní. Zejména u sporů mezi účastníky, kteří se spolu musí stýkat i v budoucnu, např. v zaměstnáních, rodinách nebo komunitách, existuje určitá pravděpodobnost, že se spory mohou v budoucnu opakovat. Proto by neměl mediátor ovlivňovat vztahy pouze v rámci mediačního procesu, ale měl by usilovat o dosažení jakési vztahové stability mezi účastníky konfliktu natrvalo. (Plamínek, 2013, s. 77 – 90)

2.4 Techniky mediátora

Mediátor, jako prostředník komunikace mezi účastníky konfliktu, musí při své činnosti využívat různé techniky, které mu usnadňují komunikaci s účastníky a také mu pomáhají s usměrňováním komunikace mezi nimi samotnými. Pouze prostřednictvím komunikace může mediační proces dosáhnout zdárného výsledku a účastníci konfliktu své spokojenosti. Takovými technikami, které musí mediátor ovládat a vhodně je využívat, jsou zejména: „*Depersonifikace sporu*“ (odosobnění sporu). Kdokoli chce úspěšně řešit nějaký spor, tak si musí uvědomit, že spor = problém + emoce. Obecně platí zásada, že se nejdříve řeší emoce a poté samotný problém. Zejména v počátečních fázích mediace se mediátor snaží spor depersonifikovat, tedy odstranit z něho negativní emoce tím, že je odhalí

a pojmenuje, aby vyšly najevo a mohly být pochopeny. Teprve po odstranění emocí může mediátor pracovat na řešení samotného problému. „**Otázky**“. Mediátor se často ptá, aby našel souvislosti, otevíral nová témata a řídil dynamiku mediačního procesu. Otázky se dělí na uzavřené a otevřené, kdy se otevřené otázky používají v situacích, kdy není třeba příliš tlumit diskusi a je vhodné, aby se účastníci konfliktu k věci více vyjádřili. Naopak uzavřené otázky, na které je možno odpovědět buď „ano“ nebo „ne“ se používají v případech, kdy je vhodné diskusi více kontrolovat, např. když hrozí přímá konfrontace mezi účastníky nebo neefektivní opakování již řečeného. Dále je v dialogu možno používat potvrzovací odpovědi, kterými účastník potvrzuje, že řečenému rozumí nebo ověřovací otázky, kterými si ověřuje, že řečenému rozumí správně (např. „myslel jste tím, že jste tam přijel pozdě?“). „**Aktivní naslouchání**“, jehož prostřednictvím dává poslouchající najevo, že skutečně poslouchá. Může být projevováno verbálně (doplňujícími otázkami, komentáři) nebo neverbálně (přikyvováním, úsměvem). Velmi často je aktivní naslouchání projevováno parafrázováním nebo zrcadlením. Parafrázování spočívá v opakování vyřčených myšlenek mluvčího vlastními slovy a zrcadlení pojmenovává jeho pocity. Zrcadlením dává poslouchající najevo, že má představu o tom, co mluvčí cítí. Aktivní naslouchání se dále projevuje používáním doplňujících otázek nebo jednoduchým shrnováním toho, co již bylo řečeno. Dalším projevem aktivního naslouchání mohou být komentáře spočívající v povzbuzování mluvčího nebo oceňování jeho projevu. Komentáře mohou být i kritické, avšak je mediátor musí vztahovat spíše k procesu než k účastníkům samotným. „**Transformace (přeměna) sdělení**“, která činí informace sdělované stranami sporu srozumitelnějšími a vhodnějšími pro vnímání a pochopení ostatních účastníků mediace. Častými technikami transformace jsou: „**Přerámcování**“, prostřednictvím kterého se mediátor snaží vytáhnout ze sdělení jeho podstatu a tuto pak vyjádřit vhodnějším a srozumitelnějším způsobem. „**Racionalizace**“, kterou mediátor využívá zejména pro zvládnutí emotivních útoků stran a snaží se jejím prostřednictvím převést emotivní sdělení jedné strany do smysluplného jazyka akceptovatelného pro druhou stranu. „**Tematizace**“, prostřednictvím které mediátor z podstatných problémů tvoří nová témata pro další jednání. Tím, že je nějaký problém označen jako další téma k jednání, může být na potřebnou dobu odsunut. „**Techniky řešení problémů**“. Poté, co je definován problém a jsou nastavena nutná kritéria pro jeho úspěšné řešení, může si mediátor technicky pomoci rozfázováním řešení problému na dílčí části,

kterými jsou: „*Generování možností*“. Jedná se o hledání a popis možností řešení daného problému. „*Třídění možností*“. Jednotlivé možnosti řešení problému je třeba třídít tak, aby se vzájemně neovlivňovaly při jejich hodnocení. „*Hodnocení možností*“, které účastníkům konfliktu dovoluje objektivně posuzovat a hodnotit jednotlivé možnosti řešení problému. „*Rozhodování*“, které se zabývá výběrem nejlepšího možného řešení daného problému při dodržení nastavených kritérií. V mediaci je předpokládáno konsensuální rozhodování (souhlas všech stran sporu). „*Instrukce*“, které mívají podobu pravidel nebo výzev. Pravidla určují, jak se mají účastníci mediace chovat a výzvy jim v rámci ochrany stability jednání připomínají dohodnutá pravidla, smysl a cíl mediace. „*Shrnování*“, které v mediaci bývá nejčastěji využíváno jako nástroj pro zlepšení orientace účastníků. Jedná se o stručné zopakování významných skutečností a učiněných závěrů a dále o připomenutí smyslu a účelu mediace. Shrnování však plní i další funkce, zejména: „*Funkci regulující*“, jejímž úkolem je usměrňovat diskusi účastníků a připomínat jim, ve které fázi mediace se nacházejí, proč se v ní nacházejí a kterým směrem je třeba se dále ubírat. „*Funkci sjednocující*“, která usiluje o stejné vnímání dosud dosažených závěrů všemi účastníky konfliktu. Dává účastníkům možnost se k závěrům vyjádřit a mediátorovi jistotu, že účastníci závěrům rozumí a souhlasí s nimi. „*Funkci ohraničující*“, která shrnuje jednotlivé fáze mediace a ukončuje je jednoduchou formulací v nich dosažených výsledků. „*Funkci tlumočící*“, která pomáhá účastníkům se vzájemně pochopit, zjednodušuje složité promluvy a depersonifikuje výroky, které by se mohly někoho dotknout. „*Zápis*“, který je především využíván ke zlepšení orientace účastníků, kdy zpřehledňuje proces a dosažené výsledky mediace. Zápis probíhá za přítomnosti všech účastníků, kteří ho sdílí. Tím zápis plní další funkce: „*Funkci kontrolní*“. Všichni účastníci zápis vidí a mají možnost se proti němu ohradit. „*Funkci koncentrace pozornosti*“. Účastníci se soustředí na mediátora a na téma, které se chystá zapsat, tím si mediátor získává jejich pozornost. „*Funkci zklidňující*“, kterou je možno využít pro zklidnění účastníků, kteří si na něčem trvají, avšak jejich téma není aktuálně žádoucí. Vzniklou situaci je možné dočasně řešit zápisem s tím, že dané téma bude řešeno později. „*Neverbální komunikace*“ je pro mediátora velice důležitá, protože mu umožňuje lépe porozumět ostatním účastníkům mediace, znát jejich pocity a postoje. Proto mediátor udržuje oční kontakt s ostatními účastníky a vnímá jejich reakce, pozoruje vztahy mezi účastníky i jejich vztah k němu samotnému. Mediátor musí také ovládat

proces mediace, a proto má být v tomto ohledu dominantní. Za dominantního bude lépe vnímán, když symbolicky ovládne prostor, např. vstane a jde zapisovat na tabuli nebo jde otevřít okno. Takto se podvědomě stává pánem prostoru a situace. (Plamínek, 2013, s. 118 – 145)

2.5 Fáze v procesu mediace

Mediaci můžeme vnímat jako strukturovaný proces, je rozdělena do několika stěžejních fází. Měla by probíhat tak, že by v každé fázi měly být dosaženy očekávané výsledky a až poté je možno postoupit do další fáze. Na strukturovanosti mediace se shodují odborníci z celého světa, avšak jejich názory na počet jednotlivých fází a na význam každé z nich se liší. Pohled na význam jednotlivých fází závisí také na osobě konkrétního mediátora a na druhu mediace, neboli oblasti lidské činnosti, na kterou se mediátor zaměřuje. Rozdílnost v názorech se projevuje již v otázce stanovení samotného počátku mediace, kdy část odborníků považuje za počátek už přípravnou fázi a jiní zase až první společné mediační jednání. (Plamínek, 2013, s. 94)

První český mediátor, RNDr. Jiří Plamínek, CSc., rozděluje proces mediace na následující fáze:

„Fáze 0 – příprava na mediaci“

V této fázi se klienti a mediátor rozhodují, zda vůbec do mediace vstoupí, kontaktují se a poskytují si prvotní informace. V této fázi mediace je důležité ve zjednodušené formě seznámit strany sporu s principy, účelem a průběhem mediace a dostat od nich zpětnou vazbu, že uvedenému vysvětlení porozuměli a že jejich očekávání od mediace jsou postavena na reálných základech. Dále je se stranami sporu dojednáno první společné setkání, na kterém se následně zahájí samotné mediační jednání. V rámci přípravy na mediaci je také účelné vyhotovit písemnou dohodu o uskutečnění mediace a získat od stran konfliktu poučený souhlas s příslušnými podmínkami, včetně uvedení výše a způsobu hrazení odměny pro mediátora. Zapsaní mediátoři, kteří svou činnost vykonávají podle zákona č. 202/2012 Sb., o mediaci, jsou povinni strany konfliktu řádně poučit a následně zahájit mediaci uzavřením „*smlouvy o provedení mediace*“. (Plamínek, 2013, s. 95 – 97)

Smlouva podle § 4 zákona č. 202/2012 Sb., *o mediaci*, musí obsahovat alespoň:

- „*Označení stran konfliktu.*“
- „*Jméno, popřípadě jména, příjmení a adresu místa podnikání mediátora.*“
- „*Vymezení konfliktu, který je předmětem mediace.*“
- „*Výši odměny mediátora za provedenou mediaci nebo způsob jejího určení, popřípadě ujednání o záloze nebo ujednání o tom, že mediace bude provedena bezplatně.*“
- „*Dobu, po kterou má mediace probíhat, nebo ujednání o tom, že mediace má probíhat po dobu neurčitou.*“

Do uvedené smlouvy je také účelné poznamenat skutečnost, že strany konfliktu byly poučeny podle § 3 zák. č. 202/2012 Sb., *o mediaci*, zejména o tom, že vstupují do mediace dobrovolně a mohou ji kdykoli ukončit, že uzavřením mediační dohody není dotčeno jejich právo domáhat se svých práv a oprávněných zájmů soudní cestou a že za obsah budoucí mediační dohody jsou odpovědné pouze strany konfliktu.

U mediace v trestním řízení zahajuje středisko Probační a mediační služby (PMS) svoji činnost na základě pokynu k zahájení činnosti od orgánů činných v trestním řízení (OČTŘ). Tento pokyn je zpravidla vydáván v rámci přípravného řízení nebo v řízení před soudem po podání obžaloby, ale mediace může probíhat i v rámci vykonávacího řízení, které je také součástí trestního řízení. Mediace v trestním řízení může být však zahájena i na základě podnětu, který mohou středisku PMS dát i další na případu zúčastněné osoby, např. poškozený, obviněný, obhájce, zmocněnec nebo pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD). Středisko PMS může svoji činnost zahájit i na základě vytipování vhodného případu z vlastní iniciativy. Se vstupem PMS do případu však musí státní zástupce nebo soudce vždy souhlasit. (Holá, 2011, s. 121 – 122)

„Fáze 1 – zahájení mediace“

V této fázi zahajuje mediátor vlastní proces mediace tzv. „*úvodním slovem*“, které by mělo obsahovat přivítání stran a ocenění jejich rozhodnutí pro mediaci, připomenutí rolí jednotlivých účastníků mediace, vysvětlení pravidel a průběhu mediace, vyzdvižení dobrovolnosti a důvěrnosti v rámci mediace a dále vysvětlení organizačních otázek. V této fázi by měl mediátor účastníky také informovat např. o možnostech občerstvení nebo možnostech použití toalet a zeptat se jich na průběh cesty k němu, aby tak prolomil formální atmosféru a zjistil, jak jsou jednotliví

účastníci naladěni a motivováni k aktivní účasti na mediaci. Cílem této fáze je pochopení pravidel procesu mediace stranami konfliktu, jejich souhlas se stanovenými podmínkami a následným průběhem mediace. Dalším důležitým bodem je navození důvěry účastníků v mediátora a mediaci samotnou. (Plamínek, 2013, s. 99 – 102)

„Fáze 2 – sběr informací“

Bezprostředně po zahájení mediace se mediátor snaží získat co možná nejucelenější představu o projednávaném sporu, o postojích jednotlivých účastníků, o jejich potřebách, požadavcích a prioritách. Za tímto účelem postupně jedná s každou stranou, a to buď odděleně, nebo před sebou navzájem. U mediace v trestním řízení a jiných citlivých konfliktů bývá pravidlem, že mediátor nejprve jedná s účastníky odděleně, kdy zároveň ověřuje jejich odhodlání k setkání s druhou stranou a až poté uskuteční jednání před stranami navzájem. Při takovém jednání musí být dodržováno pravidlo, že když mediátor hovoří s jednou stranou a získává od ní informace, druhá strana si dělá poznámky a nenarušuje průběh jednání. Cílem této fáze je zejména pochopení celého konfliktu mediátorem, kdy je také žádoucí, aby každá strana alespoň částečně pochopila zájmy druhé strany, přestože s nimi nemusí souhlasit. Mediátor by měl chápat věcnou podstatu sporu a rozumět zájmům a prioritám stran. Také by měl mít představu, které zájmy jsou stranám společné a které sporné body bude nutné řešit. (Plamínek, 2013, s. 103 – 104)

„Fáze 3 – definice témat“

V této fázi usiluje mediátor především o ověření závěrů, které si učinil v předchozí fázi a o sdílení těchto závěrů se stranami konfliktu. Mediátor účastníkům postupně připomíná společné zájmy, které si od nich nechává potvrzovat a postupně pojmenovává témata, která se zdají být konfliktní. U konfliktních témat nejprve volí ta méně důležitá a snáze řešitelná a postupně přechází k tématům více důležitým a zjevně konfliktním. Na konci této fáze by již účastníci měli ve sporu vidět stejné problémy a měli by je dokázat pojmenovat (na způsobu jejich řešení se však shodovat nemusejí). Mediátor by měl mít představu o tématech, která budou následně probírána a o tom, jaké přibližné parametry bude muset mít dohoda, aby byla pro všechny strany přijatelná. (Plamínek, 2013, s. 105 – 106)

„Fáze 4 – hledání možností“

Jedná se o fázi, ve které účastníci vytvářejí zásobu návrhů a dílčích řešení pro jednotlivá témata sporu. Může zde docházet k nesouhlasu druhé strany s uvedeným

návrhem, proto je nutné zdůrazňovat, že každá vyslovená myšlenka nemusí být nutně brána jako řešení, ale může posloužit jako vodítko k myšlence další, která by jinak ani nevznikla. Je dobré v této fázi po určitou dobu setrvávat a hlídat, aby se strany konfliktu k nějakému řešení neupnuly příliš brzy a nezapomněly objevovat řešení další, třeba i lepší. V této fázi již spolu účastníci běžně komunikují přímo a mediátor pouze dohlíží na úroveň a stabilitu této diskuse. Výsledkem této fáze je zásoba možných řešení, nevyhodnocených myšlenek a návrhů. (Plamínek, 2013, s. 107 – 108)

„Fáze 5 – hodnocení možností“

Z předchozích fází již máme dostatečnou představu o zájmech jednotlivých stran a o tom, s jakými návrhy by jednotlivé strany mohly být spokojeny a které nejspíš odmítnou. Je zde vytvořena zásoba návrhů, kterými se účastníci sporu probírají a pokoušejí se je upravovat a rozvíjet tak, aby pro ně byly přijatelné. Jedná se o kritickou fázi mediace, protože účastníci hájí své priority a vyměňují mezi sebou jeden ústupek za druhý. Tato fáze vyžaduje od účastníků ochotu měnit své postoje a požadavky. Výsledkem by měl být výběr přijatelných dílčích řešení a dalších podmínek, na základě kterých může být vytvořena rámcová dohoda o řešení sporu. (Plamínek, 2013, s. 109)

„Fáze 6 – formulace výsledků (sjednání dohody)“

Ačkoli do této fáze vcházejí účastníci sporu s odsouhlasenou rámcovou dohodou o řešení sporu, která byla výsledkem předchozí fáze, může se situace ještě zkomplikovat a spustit další kolo vyjednávání. Účastníci sporu si totiž při sepisování a formulaci přesného znění dohody začínají uvědomovat důsledky své předchozí shody a vlastních ústupků. V takové situaci je úkolem mediátora pečlivě naslouchat stranám a pomoci jim při úpravě finální dohody tak, aby byla pro všechny strany přijatelná. (Plamínek, 2013, s. 110 – 111)

Podle § 2 písm. f) zákona č. 202/2012 Sb., o mediaci se mediační dohodou rozumí „...*písemná dohoda stran konfliktu uzavřená v rámci mediace a upravující mezi nimi práva a povinnosti.*“ Podle § 7 cit. zákona „...*mediační dohodu uzavírají všechny strany konfliktu. Jejimi náležitostmi jsou vedle podpisů stran konfliktu také datum jejího uzavření, doplněné mediátorem, a jeho podpis, kterým se stvrzuje, že mediační dohoda byla uzavřena v rámci mediace.*“

Podle § 6 odst. 3 písm. a) cit. zákona „...*mediace končí uzavřením mediační dohody*“. Strany sporu však čeká nelehké naplňování uzavřené mediační dohody,

proto jim svědomití mediátoři zejména ve složitějších případech nabízejí vytvoření tzv. „realizačního plánu“. Takový plán by měl obsahovat seznam aktivit a lhůt, které mají být stranami vykonány. (Plamínek, 2013, s. 112)

Fáze 6 + 1 – „realizace a korekce“

Poslední fázi mediace jsem si dovolila označit pořadovým číslem 6 + 1 namísto číslem 7, protože se ve skutečnosti jedná o fázi, která se již nachází mimo mediační proces (viz ukončení mediace podle § 6 odst. 3 písm. a) zák. č. 202/2012 Sb., o mediaci). Tato fáze totiž probíhá po ukončení mediace, tedy po sepsání mediační dohody a obvykle se jí už ani mediátor neúčastní. Jedná se „o pouhé“ naplnění mediační dohody a dodržení realizačního plánu účastníky sporu. Jelikož však toto naplnění mediační dohody nemusí být vždy jednoduché a může se zkomplikovat, stává se, že se strany sporu na mediátora opětovně obracejí a tento jim pomáhá řešit další dílčí nesrovnalosti. Výsledkem takové pomoci jsou pak různé dodatky k mediační dohodě. Teprve v okamžiku, když jsou splněny všechny závazky vyplývající z uzavřené mediační dohody, může být spor považován za vyřešený. (Plamínek, 2013, s. 113 – 115)

V rámci mediace v trestním řízení je však tato poslední fáze důležitou součástí vykonávané činnosti Probační a mediační služby, která vykonává kontrolu naplňování závazků vzniklých z mediační dohody ze strany pachatele. O plnění či neplnění takových závazků pachatelem následně Probační a mediační služba informuje příslušné OČTŘ a ty pak mohou na základě takto získaných informací změnit své rozhodnutí v samotné trestní věci. (Štern, Ouředníčková, Doubravová, 2010, s. 42 – 44, 81 – 82)

2.6 Probační a mediační služba ČR

Mediace v trestním řízení, která je názorným příkladem naplňování prvků restorativní justice v České republice, byla zákonem č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě plně svěřena do rukou Probační a mediační služby ČR. *Organizační řád Probační a mediační služby* ve svém § 6 odst. 1 blíže stanoví, že jejím úkolem je „...přispívat prostřednictvím probace a mediace k naplňování trestní spravedlnosti“ a dále přispívat k „...nalezení odpovídající reakce na spáchaný trestný čin.“

Statut Probační a mediační služby ČR ve svém čl. 1 uvádí, že „...v čele Probační a mediační služby stojí ředitel“ a že „...Probační a mediační služba se člení na ředitelství a střediska působící v sídlech okresních soudů“ (Organizační schéma Probační a mediační služby – viz příloha č. 1 této práce). Střediska jsou základním organizačním článkem pro výkon probačních a mediačních činností a jsou řízena vedoucím střediska, který je do své funkce jmenován ministrem spravedlnosti (po předchozím návrhu ředitele Probační a mediační služby a po projednání Radou pro probaci a mediaci).

2.7 Aplikační možnosti mediace

Mediace je vhodná pro řešení nejrůznějších sporů vyplývajících ze všech možných oblastí lidské činnosti. Je tedy možné tvrdit, že všechny civilní spory lze řešit prostřednictvím mediace. Nejvhodnější pro mediaci jsou případy, kde si jsou strany sporu rovny, mají zájem spor řešit a jde v něm o to, mezi nimi něco regulovat. Významná je mediace v případech, kdy spolu strany sporu budou muset i nadále spolupracovat, např. při výchově společných dětí nebo na pracovišti. Je však pravdou, že v některých případech je mediace vhodná méně a je třeba její využití uvážlivě posuzovat. Mediace vychází z předpokladu rovnosti mezi účastníky konfliktu, proto je nevhodné ji využívat v případech, kde je rozdíl v síle stran. Takovými případy mohou být situace, kdy jeden z účastníků má z druhého strach a jsou spojeny s násilím, které třeba i trvalo po delší dobu. Pro mediaci nejsou vhodné ani konflikty, u kterých se jedná o posuzování otázek základních lidských práv, např. případy náboženské nebo rasové diskriminace. Takové a další případy, které mají určit existenci sporného práva nebo stavu, spadají výhradně do kompetence soudu. (Holá, 2011, s. 170 – 172)

V případech mediace v trestním řízení je to však složitější, už jenom samotná podmínka rovnosti stran je mezi pachatelem a poškozeným zavádějící. Také mediátor vede mediaci tak, aby její výsledek byl využitelný v rámci rozhodování OČTŘ. (Štern, Ouředníčková, Doubravová, 2010, s. 52) Podle Probační a mediační služby České republiky jsou k mediaci vhodné méně závažné případy, a to zejména majetková kriminalita, trestné činy z nedbalosti, trestné činy v dopravě, trestné činy proti rodině (zanedbání povinné výživy), trestné činy proti životu a zdraví nebo

narušující občanské soužití (ublížení na zdraví, rvačka, výtržnictví), provinění spáchaná mladistvými. („*Mediace*“, informační materiál PMS ČR, s. 3)

Na závěr této kapitoly ještě připomenu, že Probační a mediační služba ČR byla zřízena zákonem č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, kdy se za dobu své 18leté činnosti podílela na obrovském množství trestních případů a pomohla tak ke zrychlení a zefektivnění trestního řízení. Počty řešených případů a s tím související počty probačních a mediačních úředníků neustále rostou, což samo za sebe hovoří o významu této služby pro společnost.

3 Praktický průzkum

Tato část bakalářské práce je věnována popisu praktického průzkumu, který byl proveden za pomoci standardizovaného dotazníku, jehož otázky byly zaměřeny na znalosti a vlastní názory respondentů v předmětné problematice restorativní justice a mediace. Průzkum byl proveden v lednu roku 2019.

3.1 Cíle průzkumu

Hlavním cílem dotazníkového průzkumu bylo zmapování znalostí a názorů příslušníků PČR a laické veřejnosti v otázkách týkajících se restorativní justice a mediace, tedy zjištění současných znalostí a postojů veřejnosti, na základě kterých by bylo možno vyvodit případný rozvoj a směřování restorativní justice a mediace v rámci českého trestního řízení do budoucna.

Dílčí cíle průzkumného šetření byly stanoveny tak, aby se vzájemně doplňovaly a ve svém kontextu naplnily předmět hlavního cíle. Jejich záměrem bylo nahlédnout do stavu znalostí veřejnosti ohledně problematiky restorativní justice a mediace a dále podchytit veřejné mínění na její uplatňování v rámci českého trestního řízení.

Respondenti, jako zástupci veřejnosti, byli rozděleni na dvě kategorie, a to na příslušníky PČR a ostatní laickou veřejnost. Dalším dílčím cílem uvedeného šetření bylo totiž také zjištění, do jaké míry se budou příslušníci PČR a laická veřejnost shodovat nebo naopak neshodovat ve znalostech a postojích týkajících se této problematiky. Možná zde vyvstává otázka, proč právě rozdělení na policisty a ostatní civilní osoby? Policisté jsou zástupci veřejnosti, kteří se zároveň aktivně podílí na trestním řízení, a tak předpokládám, že by jejich znalosti v dané problematice a jejich názory na ni mohly být odlišné od ostatní laické veřejnosti. Samozřejmě, že jsem mezi uvedenou kategorií respondentů mohla zařadit i další zástupce orgánů činných v trestním řízení, jako jsou například státní zástupci nebo soudci, to bych ale měla problém s tím, abych jich oslovila dostatečný počet. Vzhledem k tomu, že jsem policistka, tak jsem se rozhodla, že jako zástupce orgánů činných v trestním řízení oslovím pouze policisty, kteří mě snad v rámci kolegiality podpoří a podaří se mi od nich shromáždit dostatečný počet vyplněných dotazníků.

Tabulka č. 1: Transformační tabulka cílů

Hlavní cíl průzkumu:			
Zmapování znalostí a názorů příslušníků PČR a laické veřejnosti v otázkách restorativní justice a mediace, přičemž i zjištění rozdílů ve znalostech a názorech na danou problematiku mezi uvedenými kategoriemi respondentů.			
Dílčí cíle průzkumu	Průzkumná technika	Zdroj zjištění	Tazatelské otázky
DC 1: Prozkoumání stavu znalostí respondentů o restorativní justici.	Dotazník	Příslušníci PČR, laická veřejnost	<p>TO 1: Setkal jste se někdy s pojmem „restorativní justice“?</p> <p>TO 2: Čím se restorativní justice zabývá?</p> <p>TO 3: Je restorativní justice využívána v rámci trestního řízení v ČR?</p> <p>TO 4: V jakých případech je restorativní justice zpravidla využívána?</p>
DC 2: Zjištění názorů respondentů na uplatňování restorativní justice.	Dotazník	Příslušníci PČR, laická veřejnost	<p>TO 5: Je podle vás správné, aby pachatel nedostal žádný trest, když napraví následky trestného činu?</p> <p>TO 6: U kterých případů trestné činnosti si dovedete představit uplatňování restorativní justice?</p>
DC 3: Prozkoumání stavu znalostí respondentů o mediaci.	Dotazník	Příslušníci PČR, laická veřejnost	<p>TO 7: Setkal jste se někdy s pojmem „mediace“?</p> <p>TO 8: Co si představíte pod pojmem „mediace“?</p> <p>TO 9: Je mediace využívána v rámci trestního řízení v ČR?</p> <p>TO 10: Kdo je v České republice pověřen prováděním mediace?</p>
DC 4: Zjištění názorů respondentů na uplatňování mediace.	Dotazník	Příslušníci PČR, laická veřejnost	<p>TO 11: U kterých případů trestné činnosti byste se v rámci mediace byl ochoten setkat tváří v tvář s pachatelem a tvořit s ním mediační dohodu?</p> <p>TO 12: Co byste jako poškozený od mediace očekával?</p>

Zdroj: Vlastní tabulka vytvořená pro účely této bakalářské práce

3.2 Metodika průzkumu a průzkumný soubor

Prostředkem pro realizaci uvedeného průzkumu byl zvolen kvantitativní nástroj, a to anonymní standardizovaný dotazník. Jak již bylo zmíněno, uvedený dotazník rozdělval respondenty na dvě kategorie, a to na příslušníky PČR a na laickou veřejnost. Takto byli respondenti rozděleni z důvodu, že mezi nimi byly očekávány jisté rozdíly ve znalostech a postojích týkajících se této problematiky. Dotazník byl tvořen 11ti otázkami zaměřenými na základní znalosti a následně také na zjištění vlastních názorů a postojů respondentů ohledně dané problematiky. Při tvorbě dotazníku byl kladen důraz na jeho jednoduchost a ne přílišnou obsáhlost, která by mohla pro svou časovou náročnost odrazovat respondenty od jejich účasti na průzkumu. Dotazník není zvlášť členěn na restorativní justici a mediaci, otázky jsou v něm vzájemně promíseny z důvodu, že kdyby se respondent nejdříve zabýval všemi otázkami z restorativní justice, tak by získal jisté znalosti o mediaci a naopak, čímž by došlo ke zkreslení výsledků prováděného průzkumu.

Dotazník byl respondentům rozeslán elektronicky, kdy s touto formou šíření dotazníku bylo počítáno již od samého počátku. Pro jednoduché vyplňování v elektronické podobě byly jednotlivé otázky dotazníku doplněny přehlednými tabulkami, do kterých respondenti označovali své odpovědi. Výhodou elektronického šíření dotazníku je jeho rychlost a finanční nenáročnost. Blíže k dotazníku – viz příloha č. 2 této práce.

Uvedený dotazník jsem rozesílala od 2. ledna 2019 a jeho sběr jsem ukončila dne 18. ledna 2019, tedy po 16ti dnech. Nakonec se mi ho podařilo rozeslat 228 respondentům, z toho se jednalo o 112 respondentů z řad policie a 116 respondentů z ostatních profesí. Vzhledem k tomu, že mezi respondenty byli zejména mí známí a spolupracovníci a dále pak i jejich další blízké osoby, vystoupala návratnost vyplněných dotazníků na slušných 70,18 %. Vyplněný dotazník mi tedy nazpět zaslalo 68 policistů, což činilo 60,71 % z jejich celkem osloveného počtu a 92 zástupců laické veřejnosti, což v jejich případě činilo 79,31 %. Jak je z uvedených údajů patrné, vyšší návratnost dotazníků byla zaznamenána ze strany laické veřejnosti.

Tabulka č. 2: Složení respondentů a návratnost vyplněných dotazníků

Respondenti	Absolutní četnost	Návratnost	Návratnost v %
Celkem	228	160	70,18 %
Policisté	112	68	60,71 %
Laická veřejnost	116	92	79,31 %

Zdroj: Vlastní tabulka

3.3 Popis výsledků průzkumu

V této části práce jsou popsány výsledky, které vyplynuly z dotazníkového průzkumu. Jednotlivé průzkumné otázky jsou v textu vhodně okomentovány a jejich výsledky jsou následně zaneseny do přehledných tabulek.

První otázka v dotazníku, která je zaměřena na prozkoumání znalostí respondentů v dané problematice a **která v sobě zahrnuje otázku č. 1 a č. 7 v transformační tabulce cílů**, zní: **Už jste se někdy setkali s pojmy „restorativní justice“ a „mediace“?**

Odpovědi na tuto otázku korespondovaly spíše s nižší orientací veřejnosti v dané problematice. S oběma pojmy se již setkalo 28 (41 %) policistů a 8 (9 %) zástupců laické veřejnosti. Pouze s pojmem mediace se setkalo 33 (49 %) policistů a 59 (64 %) zástupců veřejnosti. Pouze s pojmem restorativní justice se neseťkal nikdo z dotázaných a ani s jedním z uvedených pojmů se neseťkalo 7 (10 %) policistů a 25 (27 %) zástupců laické veřejnosti. Z uvedených výsledků je patrné, že ti, co se setkali s pojmem restorativní justice, tak se s ním zřejmě setkali v souvislosti s mediací.

Tabulka č. 3: Odpovědi na otázku č. 1 z příloženého dotazníku – Už jste se někdy setkali s pojmy „restorativní justice“ a „mediace“?

Respondenti se setkali s pojmy:	Policisté (četnost)	Policisté v %	Laická veřejnost (četnost)	Laická veřejnost v %	Celkem (četnost)	Celkem v %
S oběma pojmy.	28	41 %	8	9 %	36	22,5 %
Jen s pojmem mediace.	33	49 %	59	64 %	92	57,5 %
Jen s pojmem restorativní justice.	0	0 %	0	0 %	0	0 %
Ani s jedním pojmem.	7	10 %	25	27 %	32	20 %

Zdroj: Vlastní tabulka

Otázka č. 2 podle transformační tabulky cílů: **Čím se restorativní justice zabývá?**

Že se restorativní justice zabývá restaurováním (obnovou, opravou) justičních objektů si nemyslel ani jeden policista, ale mysleli si to 4 (5 %) zástupci laické veřejnosti. Že jde o zavádění koncepce zdravého stravování v rámci ministerstva spravedlnosti, si nemyslel vůbec nikdo. Že je restorativní justice tvořena procesem, ve kterém se všichni účastníci trestného činu setkávají za účelem řešení jeho následků, správně uvedlo 65 (96 %) policistů a 80 (86 %) ostatních zástupců veřejnosti. Že se jedná o proces restaurování (ozdravení) zastaralých právních norem si mysleli 3 (4 %) policisté a 8 (9 %) zástupců laické veřejnosti.

Tabulka č. 4: Odpovědi na otázku č. 2 – Čím se restorativní justice zabývá?

Restorativní justice se zabývá?	Policisté (četnost)	Policisté v %	Laická veřejnost (četnost)	Laická veřejnost v %	Celkem (četnost)	Celkem v %
Restaurováním justičních objektů...	0	0 %	4	5 %	4	2,5 %
Zaváděním zdravého stravování...	0	0 %	0	0 %	0	0 %
Tvoří ji proces společného řešení následků TČ...	65	96 %	80	86 %	145	90,5 %
Jde o proces restaurování zastaralých právních norem...	3	4 %	8	9 %	11	7 %

Zdroj: Vlastní tabulka

Otázka č. 3 podle transformační tabulky cílů: **Je restorativní justice využívána v rámci trestního řízení v ČR?**

Na úvod této otázky byl respondentům v dotazníku vysvětlen pojem restorativní justice, protože bez tohoto vysvětlení by mnozí respondenti nevěděli, co si pod daným pojmem představit a nemohli by tak vyjádřit svůj názor. Kladně a tedy správně na tuto otázku odpovědělo pouhých 13 (19 %) policistů a 15 (16 %) zástupců laické veřejnosti. Že „spíše ano“ odpověděli 4 (6 %) policisté a 19

(21 %) ostatních zástupců veřejnosti. Odpověď „spíše ne“ zvolilo 48 (71 %) policistů a 49 (53 %) zástupců laické veřejnosti. Záporně na tuto otázku odpověděli 3 (4 %) policisté a 9 (10 %) ostatních zástupců veřejnosti.

Tabulka č. 5: Odpovědi na otázku č. 3 – Je restorativní justice využívána v rámci trestního řízení v ČR?

Je restorativní justice využívána v rámci trestního řízení v ČR?	Policisté (četnost)	Policisté v %	Laická veřejnost (četnost)	Laická veřejnost v %	Celkem (četnost)	Celkem v %
Ano.	13	19 %	15	16 %	28	17,5 %
Spíše ano.	4	6 %	19	21 %	23	14,5 %
Spíše ne.	48	71 %	49	53 %	97	60,5 %
Ne.	3	4 %	9	10 %	12	7,5 %

Zdroj: Vlastní tabulka

Otázka č. 4 podle transformační tabulky cílů: V jakých případech je restorativní justice zpravidla využívána?

Z daných možností si 7 (10 %) policistů a 8 (9 %) zástupců laické veřejnosti myslelo, že se prvky restorativní justice v českém trestním řízení uplatňují vždy, když o to požádá obviněný. Jeden (2 %) policista uvedl, že restorativní justice není využívána nikdy, protože o vině a trestu rozhoduje výhradně soud. Že je restorativní justice využívána v případech zvlášť závažných zločinů za podmínky, že si to přeje poškozený, uvedlo 8 (9 %) zástupců laické veřejnosti. Konečně a správně uvedlo 60 (88 %) policistů a 76 (82 %) ostatních zástupců veřejnosti, že restorativní justice je zpravidla využívána u nedbalostních trestných činů, méně závažné trestné činnosti a provinění mladistvých.

Tabulka č. 6: Odpovědi na otázku č. 4 – V jakých případech je restorativní justice zpravidla využívána?

V jakých případech je restorativní justice zpravidla využívána?	Policisté (četnost)	Policisté v %	Laická veřejnost (četnost)	Laická veřejnost v %	Celkem (četnost)	Celkem v %
Když o to požádá obviněný.	7	10 %	8	9 %	15	9,5 %
Nikdy, o vině a trestu rozhoduje soud výhradně sám.	1	2 %	0	0 %	1	0,5 %
U zvlášť závažných zločinů, když si to přeje poškozený.	0	0 %	8	9 %	8	5 %
Zpravidla u nedbalostních tr. činů, méně závažné trestné činnosti a provinění mladistvých.	60	88 %	76	82 %	136	85 %

Zdroj: Vlastní tabulka

Otázka č. 5 podle transformační tabulky cílů: Je podle vás správné, aby pachatel nedostal žádný trest, když napraví následky trestného činu?

Otázka č. 5 a následující otázka č. 6 již nejsou zaměřeny na zjišťování znalostí respondentů v dané problematice, ale zabývají se průzkumem jejich vlastních názorů na uplatňování prvků restorativní justice poté, co jim byla vysvětlena její podstata. Na výše uvedenou otázku odpovědělo 7 (10 %) policistů a 15 (16 %) zástupců laické veřejnosti, že to není správné. Že je to správné, ale jen u nedbalostních trestných činů, uvedlo 33 (49 %) policistů a 49 (53 %) ostatních zástupců veřejnosti. Dalších 20 (29 %) policistů a 24 (26 %) civilních občanů hodnotí tuto otázku kladně ještě v případech méně závažných trestných činů a u provinění mladistvých. Že je to obecně správné uvedlo pouhých 8 (12 %) policistů a 4 (5 %) zástupci laické veřejnosti.

Tabulka č. 7: Odpovědi na otázku č. 5 – Je podle vás správné, aby pachatel nedostal žádný trest, když napraví následky trestného činu?

Je správné, aby pachatel nedostal žádný trest, když napraví následky trestného činu?	Policisté (četnost)	Policisté v %	Laická veřejnost (četnost)	Laická veřejnost v %	Celkem (četnost)	Celkem v %
Ne.	7	10 %	15	16 %	22	14 %
Ano, ale jen u nedbalostních TČ.	33	49 %	49	53 %	82	51 %
Ano, ale jen u méně závažných TČ a u provinění mladistvých.	20	29 %	24	26 %	44	27,5 %
Ano.	8	12 %	4	5 %	12	7,5 %

Zdroj: Vlastní tabulka

Otázka č. 6 podle transformační tabulky cílů: U kterých případů trestné činnosti si dovedete představit uplatňování restorativní justice?

Otázka č. 6 se tedy dále zabývá průzkumem vlastních názorů respondentů na uplatňování prvků restorativní justice v českém trestním řízení. Z možností odpovědí nabídnutých v dotazníku uvedlo 9 (13 %) policistů a 8 (9 %) civilních respondentů, že si uplatňování restorativní justice nedovedou představit vůbec, protože za každý trestný čin musí následovat trest. Dalších 31 (46 %) policistů a 35 (38 %) zástupců laické veřejnosti uvedlo, že si to dovede představit pouze u nedbalostních trestných činů. U majetkových trestných činů, pokud by byly napraveny jejich následky, si to dovede představit 24 (35 %) policistů a 33 (36 %) civilních respondentů. Poslední variantou z odpovědí, kterou respondenti ještě označovali, byla hospodářská trestná činnost, pokud by byly napraveny její následky, zde by si uplatňování prvků restorativní justice dovedli představit 4 (6 %) policisté a 16 (17 %) zástupců laické veřejnosti. Poslední dvě možné odpovědi nabídnuté v dotazníku již neoznačil žádný respondent, tedy nikdo z dotázaných by si nedovedl představit uplatňování prvků restorativní justice u sexuálně motivovaných trestných činů a u trestných činů proti životu a zdraví, a to ani v případě, že by pachatel oběť nebo příbuzné oběti odškodnil.

Tabulka č. 8: Odpovědi na otázku č. 6 – U kterých případů trestné činnosti si dovedete představit uplatňování restorativní justice?

U kterých trestných činů si dovede představit uplatňování prvků rest. justice?	Policisté (četnost)	Policisté v %	Laická veřejnost (četnost)	Laická veřejnost v %	Celkem (četnost)	Celkem v %
Nikdy, za každý trestný čin musí následovat trest.	9	13 %	8	9 %	17	10,5 %
Jen u nedbalostních trestných činů.	31	46 %	35	38 %	66	41 %
U Majetkových tr. činů, byly-li napraveny jejich následky.	24	35 %	33	36 %	57	36 %
U hospodářských trestných činů, byly-li napraveny jejich následky.	4	6 %	16	17 %	20	12,5 %
U sexuálně motivovaných trestných činů...	0	0 %	0	0 %	0	0 %
U tr. činů proti životu a zdraví...	0	0 %	0	0 %	0	0 %

Zdroj: Vlastní tabulka

Otázka č 8 podle transformační tabulky cílů: Co si představíte pod pojmem „mediace“?

Tato otázka, stejně jako další dvě následující otázky, byla zaměřena na prozkoumání stavu znalostí respondentů o mediaci. Nikdo z respondentů neuvedl, že si pod pojmem mediace představuje duševní činnost vedoucí k urovnání myšlenek a koncentraci osoby. Pouze 1 (2 %) policista a 4 (5 %) civilní respondenti uvedli, že jde o termín užívaný v souvislosti s žurnalistikou, čili o zprostředkování informací prostřednictvím médií (TV, rozhlas). Že se jedná o činnosti, které se naopak staví proti médiím a nekontrolovatelnému přenosu nevyžádaných informací, uvedli pouze 3 (3 %) zástupci laické veřejnosti. Správnou odpověď, tedy že se jedná o mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi obviněným a poškozeným směřující k urovnání konfliktu v souvislosti s trestním řízením, uvedlo 67 (98 %) policistů a 85 (92 %) ostatních zástupců veřejnosti.

Tabulka č. 9: Odpovědi na otázku č. 8 – Co si představíte pod pojmem „mediace“?

Co si představíte pod pojmem „mediace“?	Policisté (četnost)	Policisté v %	Laická veřejnost (četnost)	Laická veřejnost v %	Celkem (četnost)	Celkem v %
Duševní činnost vedoucí k urovnání myšlenek...	0	0 %	0	0 %	0	0 %
Termín užívaný v souvislosti s žurnalistikou...	1	2 %	4	5 %	5	3 %
Činnosti, které se staví proti médiím...	0	0 %	3	3 %	3	2 %
Mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu...	67	98 %	85	92 %	152	95 %

Zdroj: Vlastní tabulka

Otázka č. 9 podle transformační tabulky cílů: Je mediace využívána v rámci trestního řízení v ČR?

„Ano“ a správně na tuto otázku odpovědělo 25 (37 %) policistů a 32 (35 %) zástupců laické veřejnosti. „Spíše ano“ odpovědělo 17 (25 %) policistů a 25 (27 %) civilních respondentů. „Spíše ne“ uvedlo 24 (35 %) policistů a 31 (33 %) ostatních zástupců veřejnosti. Jasně pouhé „ne“ odpověděli pouze 2 (3 %) policisté a 4 (5 %) zástupci laické veřejnosti.

Tabulka č. 10: Odpovědi na otázku č. 9 - Je mediace využívána v rámci trestního řízení v ČR?

Je mediace využívána v rámci trestního řízení v ČR?	Policisté (četnost)	Policisté v %	Laická veřejnost (četnost)	Laická veřejnost v %	Celkem (četnost)	Celkem v %
Ano.	25	37 %	32	35 %	57	36 %
Spíše ano.	17	25 %	25	27 %	42	26 %
Spíše ne.	24	35 %	31	33 %	55	34 %
Ne.	2	3 %	4	5 %	6	4 %

Zdroj: Vlastní tabulka

Otázka č. 10 podle transformační tabulky cílů: **Kdo je v České republice pověřen prováděním mediace?**

Všech, tedy 68 (100 %) policistů správně odpovědělo, že prováděním mediace je v České republice pověřena Probační a mediační služba České republiky. Shodně odpověděla i naprostá většina zástupců civilních respondentů, a to 79 (85 %) z nich. Že je prováděním mediace pověřen soud, u kterého se koná rozhodování v trestní věci, si myslelo 9 (10 %) civilních respondentů a další 4 (5 %) si mysleli, že je tím pověřen sám poškozený a obviněný, mají-li o mediaci zájem, s tím, že výslednou dohodu následně poskytnou soudu. Odpověď „Policie“ na danou otázku nezvolil žádný respondent.

Tabulka č. 11: Odpovědi na otázku č. 10 – Kdo je v České republice pověřen prováděním mediace?

Kdo je v ČR pověřen prováděním mediace?	Policisté (četnost)	Policisté v %	Laická veřejnost (četnost)	Laická veřejnost v %	Celkem (četnost)	Celkem v %
Probační a mediační služba ČR.	68	100 %	79	85 %	147	92 %
Věcně příslušný soud.	0	0 %	9	10 %	9	5,5 %
Policie ČR.	0	0 %	0	0 %	0	0 %
Poškozený a obviněný, výslednou dohodu poskytnou soudu.	0	0 %	4	5 %	4	2,5 %

Zdroj: Vlastní tabulka

Otázka č. 11 podle transformační tabulky cílů: **U kterých případů trestné činnosti byste se v rámci mediace byl ochoten setkat tváří v tvář s pachatelem a tvořit s ním mediační dohodu?**

Poslední dvě otázky, tedy otázky č. 11 a č. 12 nejsou zaměřeny na zjišťování znalostí respondentů v dané problematice, ale zabývají se průzkumem jejich vlastních názorů na možnosti uplatnění mediace. Na výše uvedenou otázku odpovědělo 9 (13 %) policistů a 9 (10 %) civilních respondentů tak, že by nikdy

nepodstoupili mediaci a nesetkali se tváří v tvář s pachatelem, protože nemají zájem mu pomáhat a něco s ním řešit, za každý trestný čin musí následovat trest. Dalších 11 (16 %) policistů a 27 (29 %) ostatních respondentů by s mediací souhlasilo jen v případě nedbalostních trestných činů. U nejméně závažných trestných činů by pak byli ochotni mediaci podstoupit 4 (6 %) policisté a 16 (17 %) zástupců laické veřejnosti. Dalších 15 (22 %) policistů a 16 (17 %) civilních respondentů by takovou mediaci podstoupilo i u nejméně závažných trestných činů a u provinění mladistvých. Také u majetkových trestných činů by tak učinili 4 (6 %) policisté a 5 (6 %) civilních respondentů. Dokonce 25 (37 %) policistů a 19 (21 %) civilních respondentů uvedlo, že by setkání s pachatelem tváří v tvář v rámci mediace podstoupili u kteréhokoli trestného činu, záleželo by to však na konkrétních okolnostech.

Tabulka č. 12: Odpovědi na otázku č. 11 – U kterých případů trestné činnosti byste se v rámci mediace byl ochoten setkat tváří v tvář s pachatelem a tvořit s ním mediační dohodu?

U kterých případů byste byl ochoten setkat se s pachatelem tváří v tvář...?	Policisté (četnost)	Policisté v %	Laická veřejnost (četnost)	Laická veřejnost v %	Celkem (četnost)	Celkem v %
Nikdy...	9	13 %	9	10 %	18	11 %
Jen u nedbalostních TČ.	11	16 %	27	29 %	38	24 %
U nejméně závažných TČ.	4	6 %	16	17 %	20	12.5 %
U nejméně závažných TČ a provinění mladistvých.	15	22 %	16	17 %	31	19 %
U majetkových TČ.	4	6 %	5	6 %	9	6 %
U kteréhokoli TČ...	25	37 %	19	21 %	44	27.5 %

Zdroj: Vlastní tabulka

Otázka č. 12 podle transformační tabulky cílů: **Co byste jako poškozený od mediace očekával?**

Tato otázka byla pojata trochu odlišně, respondenti neměli za úkol označit pouze jednu správnou odpověď, ale měli ke každé možné odpovědi přiřadit číslici od 1 do 6 podle svých priorit (1 – očekávám nejvíce, 6 – očekávám nejméně). V rámci hodnocení dotazníku byly všechny hodnoty vyplněných číslic u jednotlivých otázek sečteny a následně vyděleny počtem příslušných respondentů. Tímto způsobem byly zjištěny průměrné hodnoty u jednotlivých otázek, přičemž čím nižší výsledná hodnota byla, tím větší prioritu měla daná odpověď pro respondenty.

Odpověď, že by respondent jako poškozený od mediace očekával zjištění důvodu, proč trestný čin potkal zrovna jeho a následně by se s ním lépe vyrovnal, získala od policistů průměrnou hodnotu 3,88 a u civilních respondentů 3,00 (u civilních respondentů to byla jedna ze dvou nejlépe hodnocených odpovědí). Odpověď týkající se získání náhrady způsobené škody získala od policistů průměrnou hodnotu 1,81, čímž u nich jednoznačně zvítězila a u laické veřejnosti získala hodnotu 3,48, což ji u nich umístilo až na 4. místo. Očekávání, že by svou účastí na mediaci respondenti přispěli k nápravě pachatele, tak to u obou kategorií respondentů skončilo na posledním místě, u policistů s průměrnou hodnotou 4,38 a u ostatní laické veřejnosti s hodnotou 4,13. Očekávání, že by se respondenti účastí na mediaci vyhnuli nepříjemnému projednávání věci u soudu, tak to si u policistů získalo 2. místo s průměrnou hodnotou 2,94 a u civilních respondentů až 5. místo s průměrnou hodnotou 3,96. Že by respondenti řekli pachateli, co jim trestným činem způsobil, a dokázali si, že se setkání s ním nebojí, tak tato odpověď si u policistů získala hodnotu 4,31 a u ostatních respondentů 3,30. Poslední možná odpověď, tedy že by respondenti od setkání s pachatelem v rámci mediace očekávali, že od něho uslyší omluvu, tak tato si u policistů získala hodnotu 3,31 a u civilních respondentů 3,00, což u nich byla jedna ze dvou nejlépe hodnocených odpovědí.

Tabulka č. 13: Odpovědi na otázku č. 12 – Co byste jako poškozený od mediace očekával?

Co byste jako poškozený od mediace očekával?	Policisté (průměrná hodnota)	Laická veřejnost (průměrná hodnota)	Celková průměrná hodnota
Zjistím důvod, proč trestný čin potkal zrovna mě a lépe se s ním vyrovnám.	3,88	3,00	3,36
Získám náhradu způsobené škody.	1,81	3,48	2,79
Přispěji svou účastí na mediaci k nápravě pachatele.	4,38	4,13	4,23
Vyhnu se nepříjemnému projednávání věci u soudu.	2,94	3,96	3,54
Řeknu pachateli, co trestným činem způsobil a dokážu si, že se setkání s ním nebojím.	4,31	3,30	3,72
Uslyším od pachatele omluvu.	3,31	3,00	3,13

Zdroj: Vlastní tabulka

Tabulka č. 14: Odpovědi na otázku č. 12 seřazené podle priorit policistů.

Co byste jako poškozený od mediace očekával?	Policisté (průměrná hodnota)
1. Získám náhradu způsobené škody.	1,81
2. Vyhnu se nepříjemnému projednávání věci u soudu.	2,94
3. Uslyším od pachatele omluvu.	3,31
4. Zjistím důvod, proč trestný čin potkal zrovna mě a lépe se s ním vyrovnám.	3,88
5. Řeknu pachateli, co trestným činem způsobil a dokážu si, že se setkání s ním nebojím.	4,31
6. Přispěji svou účastí na mediaci k nápravě pachatele.	4,38

Zdroj: Vlastní tabulka

Tabulka č. 15: Odpovědi na otázku č. 12 seřazené podle priorit laické veřejnosti.

Co byste jako poškozený od mediace očekával?	Laická veřejnost (průměrná hodnota)
1. - 2. Zjistím důvod, proč trestný čin potkal zrovna mě a lépe se s ním vyrovnám.	3,00
1. – 2. Uslyším od pachatele omluvu.	3,00
3. Řeknu pachateli, co trestným činem způsobil a dokážu si, že se setkání s ním nebojím.	3,30
4. Získám náhradu způsobené škody.	3,48
5. Vyhnu se nepříjemnému projednávání věci u soudu.	3,96
6. Přispěji svou účastí na mediaci k nápravě pachatele.	4,13

Zdroj: Vlastní tabulka

Závěrem této části ještě uvedu několik zajímavých informací, které vyplynuly z výzkumu provedeného Institutem pro kriminologii a sociální prevenci na území České republiky v roce 2008. Tímto rozsáhlým výzkumem v oblasti mediace vyšel najevo fakt, že ačkoli se vznik Probační a mediační služby ČR datuje již od roku 2000, tak celých 72 % respondentů přiznalo, že o její existenci nemá tušení. Dobré znalosti o dané problematice prokázalo pouhých 8 % dotázaných. (Rozum a kol., 2010, s. 10)

Tento výzkum podchytil také zajímavé výsledky při zjišťování motivace poškozených pro vstup do mediace. Nejsilnějším důvodem jejich účasti na mediaci bylo zjištění, co pachatele k činu vedlo, pak následovalo vyhnutí se zdlouhavému projednávání věci u soudu a třetím nejsilnějším důvodem bylo slyšet omluvu pachatele za jeho čin. Pachatelé pak byli nejvíce motivováni tím, aby byla celá věc rychle vyřízena, dále aby se dohodli s poškozeným, jak skutek napravit a zatřetí, aby dosáhli mírnějšího postihu za spáchaný trestný čin. (Rozum a kol., 2010, s. 35 – 37)

3.4 Shrnutí výsledků průzkumu

Jak bylo již dříve zmíněno, pro realizaci uvedeného průzkumu byl zvolen kvantitativní nástroj, a to anonymní standardizovaný dotazník. Tento také z již uvedených důvodů rozděloval respondenty na dvě kategorie, a to na příslušníky PČR a na laickou veřejnost. Dotazník nebyl zbytečně obsáhlý, aby pro svou časovou náročnost neodrazoval respondenty od jejich účasti na průzkumu a také nebyl zvlášť členěn na restorativní justici a mediaci, protože kdyby se respondent nejdříve zabýval všemi otázkami z restorativní justice, tak by získal jisté znalosti o mediaci a naopak, čímž by došlo ke zkreslení výsledků prováděného průzkumu. Vyplněný dotazník nazpět zaslalo 68 policistů, což ze 112 oslovených činilo 60,71 % a dále 92 zástupců laické veřejnosti, což v jejich případě činilo 79,31 % ze 116 celkem oslovených. Jak je z uvedených údajů patrné, vyšší návratnost dotazníků byla zaznamenána ze strany laické veřejnosti.

Prvním dílčím cílem bylo prozkoumání stavu znalostí respondentů o restorativní justici. K ověření těchto znalostí sloužily otázky č. 1 až 4 podle transformační tabulky cílů (v dotazníku byly otázky z již zmíněných důvodů v jiném pořadí). První otázka byla v dotazníku společná jak pro restorativní justici tak i pro mediaci a ukázala, že se s pojmem „mediace“ v rámci uvedené problematiky setkala naprostá většina policistů a dokonce i většina civilistů, avšak pojem „restorativní justice“, ten už znalo jen 41 % policistů a 9 % civilních respondentů, přičemž jak vyplynulo z jejich odpovědí, se s tímto pojmem setkali právě prostřednictvím mediace. Respondenti dále celkem správně odpovídali na otázky, čím se restorativní justice zabývá nebo v jakých případech je zpravidla využívána, avšak překvapivé bylo zjištění, že si většina z nich zřejmě myslí, že se jedná o jakousi teorii, která není využívána v rámci trestního řízení v ČR. Smutným zjištěním je i skutečnost, že podle výsledků provedeného průzkumu má takovou představu vyšší procento policistů, než civilních respondentů. Viz popis výsledků průzkumu – otázka č. 3.

Druhým dílčím cílem bylo zjištění názorů respondentů na uplatňování restorativní justice, přičemž k tomuto zjištění měly posloužit odpovědi na otázky č. 5 a č. 6 podle transformační tabulky cílů. Z odpovědí respondentů vyplynulo, že se podstatně většině z nich zdá být správné, aby pachatel nebyl potrestán, pokud napraví následky trestného činu, avšak se musí jednat pouze o případy méně závažné trestné činnosti. Pouze v takových méně závažných případech si respondenti obecně

představují uplatňování restorativní justice. V tomto ohledu se názory policistů a ostatních civilních respondentů víceméně shodovaly.

Třetím dílčím cílem bylo prozkoumání stavu znalostí respondentů o mediaci, k čemuž měly posloužit otázky č. 7 až 10. Zde je nutno uvést, že představy a znalosti respondentů týkající se „mediace“ byly o poznání správnější a ucelenější, než tomu bylo v případě „restorativní justice“. Jejich výběr odpovědí na dané otázky byl v podstatné většině správný a na rozdíl od jejich názorů v případě restorativní justice se většina respondentů domnívá, že je mediace využívána i v rámci trestního řízení v ČR. Znalosti policistů byly v tomto okruhu otázek na lepší úrovni, ale i laická veřejnost v této části prokázala dobrou orientaci.

Čtvrtým dílčím cílem bylo zjištění názorů respondentů na uplatňování mediace. K tomuto zjištění měly posloužit otázky č. 11 a 12 podle transformační tabulky cílů. Z odpovědí na tyto otázky vyplynulo, že názory respondentů na setkání se s pachatelem tváří v tvář v rámci mediace jsou velice rozmanité. Nezanedbatelná část z nich by byla dokonce ochotna se s pachatelem setkat v případě kteréhokoli trestného činu, záleželo by na konkrétním případě a daných okolnostech. Zajímavá zjištění poskytly také otázky týkající se očekávání od mediace, kdy odpovědi byly u policistů a ostatních civilních respondentů značně rozdílné. Policisté by nejvíce očekávali, že si prostřednictvím mediace pomohou k náhradě způsobené škody a vyhnou se nepříjemnému projednávání věci u soudu. Civilní respondenti by naopak nejvíce očekávali, že zjistí důvod, proč trestný čin potkal zrovna je, čímž by se s ním následně mohli lépe vyrovnat a dále, že od pachatele uslyší omluvu.

Hlavním cílem tohoto průzkumu bylo zmapování znalostí a názorů příslušníků PČR a laické veřejnosti v otázkách restorativní justice a mediace, přičemž i zjištění rozdílů v jejich znalostech a názorech na danou problematiku. Co se týká znalostí, tak provedený průzkum potvrdil mé očekávání, že se v dané problematice lépe orientují policisté. Ovšem musím říci, že rozdíl mezi jejich znalostmi a znalostmi laické veřejnosti není nijak výrazný. Popravdě řečeno jsem u policistů očekávala znalosti vyšší. Co se týká názorů na danou problematiku, tak v těchto nebyl mezi policisty a civilními respondenty výrazný rozdíl. U obou kategorií respondentů převažoval obecný názor, že souhlasí s uplatňováním prvků restorativní justice a mediace zejména v případech méně závažné trestné činnosti. Jejich očekávání od mediace jsou však různá, kdy policisté nejvíce očekávají, že si prostřednictvím mediace pomohou k náhradě způsobené škody a vyhnou se nepříjemnému

projednávání věci u soudu. Civilní respondenti naopak nejvíce očekávají, že zjistí důvod, proč trestný čin potkal zrovna je, lépe se s trestným činem vyrovnají a že od pachatele uslyší omluvu. Tyto rozdíly v očekávání přikládám zkušenostem policistů s pachateli, které jsou zpravidla negativní, a tak i jejich očekávání od společného setkání s pachatelem v rámci mediace jsou ve srovnání s laickou veřejností pragmatičtější a účelovější.

Závěr

Zastánci restorativní justice vyzdvihují mediaci jako účinný prostředek, který vychází vstříc skutečným potřebám lidí, kteří jsou zasaženi trestnou činností. Takovými zasaženými lidmi jsou především oběti trestné činnosti, avšak také sami pachatelé, kterým musí být ze strany společnosti nabídnuta možnost jejich nápravy a vhodná pomoc s jejich začleněním do fungující komunity. Jak ukazuje obecné veřejné mínění a koneckonců i výsledky mého praktického průzkumu uvedeného v této práci, přiklání se naše společnost v případech méně závažné trestné činnosti k využívání prvků restorativní justice. Stěžejní zásady a principy restorativní justice se stávají trendem současnosti a jsou šířeny po celém světě.

Cílem této práce bylo přiblížení a rozpracování problematiky restorativní justice a mediace čtenáři takovým způsobem, který by mu o ní poskytl co nejsrozumitelnější a nejucelenější představu a dále zjištění aktuálních znalostí a názorů veřejnosti týkajících se dané problematiky. K přiblížení daného tématu sloužila teoretická část práce, ve které jsem využila zejména metodu analyticko-syntetickou s odkazem na základní zákonnou úpravu. Praktická část práce byla zaměřena na zjištění znalostí a názorů veřejnosti týkajících se dané problematiky a také na zjištění možností dalšího uplatňování prvků restorativní justice v souvislosti s trestním řízením. Výsledkem uvedeného praktického šetření, ve kterém byli respondenti standardizovaného dotazníku kategorizováni na příslušníky PČR a ostatní laickou veřejnost, je zjištění, že většina respondentů má o restorativní justici a mediaci určitou povědomost a dokonce s ní v případech méně závažné trestné činnosti souhlasí. Praktický průzkum však také naznačil, že tyto znalosti jsou pouze povrchní a že znalosti policistů nijak výrazně nepřevyšují znalosti laické veřejnosti. Posílení veřejné osvěty v rámci daného tématu by zcela jistě bylo na místě, a to zejména u policistů a dalších orgánů činných v trestním řízení, kde je správná orientace v těchto otázkách bezesporu nutností. Právě i k tomuto účelu byla tato práce vytvořena a je možno ji využít jak pro informační školení prováděná v rámci orgánů činných v trestním řízení, tak i pro širší veřejnost.

Na závěr musím sama za sebe říci, že i na konci tvorby mé bakalářské práce jsem se zvoleným tématem spokojena. Znalosti získané při jeho studiu využiji i ve svém profesním životě, ve kterém se často ocitám na místě jakéhosi prostředníka mezi stranami sporu. Zejména nový vhled do motivace stran sporu a nově získané

komunikační znalosti mi budou užitečným pomocníkem. Vždyť především vhodná komunikace a následná spokojenost stran sporu vede ke správnému a stabilnímu řešení každého problému.

Seznam použitých pramenů a literatury

Monografie

- GŘIVNA, Tomáš, SCHEINOST, Miroslav, ZOUBKOVÁ, Ivana. *Kriminologie*. 4. aktual. vyd. Praha : Wolters Kluwer, 2014, 536 s. ISBN 978-80-7478-614-3.
- HOLÁ, Lenka a kol. *Mediace a možnosti využití v praxi*. 1. vyd. Praha : Grada Publishing, a.s., 2013, 512 s. ISBN 978-80-247-4109-3.
- HOLÁ, Lenka. *Mediace v teorii a praxi*. 1. vyd. Praha : Grada Publishing, a.s., 2011, 272 s. ISBN 978-80-247-3134-6.
- JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 1. vyd. Praha : Leges, 2009, 1216 s. ISBN 978-80-87212-22-6.
- KRAUS, Jiří. *Nový akademický slovník cizích slov*. 1. vyd. Praha : Academia, 2005, 879 s. ISBN 80-200-1415-2.
- PLAMÍNEK, Jiří. *Mediace: Nejúčinnější lék na konflikty*. 1. vyd. Praha : Grada Publishing, a.s., 2013, 168 s. ISBN 978-80-247-5031-6.
- ROZUM, Jan, KOTULAN, Petr, LUPTÁKOVÁ, Martina, SCHEINOST, Miroslav, TOMÁŠEK, Jan, ŠPEJRA, Michal. *Uplatnění mediace v systému trestní justice II*. 1. vyd. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010, 207 s. ISBN 978-80-7338-097-7.
- ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha : Leges, 2011, 416 s. ISBN 978-80-87212-68-4.
- ŠTERN, Pavel, OUŘEDNÍČKOVÁ, Lenka, DOUBRAVOVÁ, Dagmar. *Probace a mediace: Možnosti řešení trestných činů*. 1. vyd. Praha : Portál, 2010, 216 s. ISBN 978-80-7367-757-2.
- TOMÁŠEK, Jan. *Úvod do kriminologie*. 1. vyd. Praha : Grada Publishing, a.s., 2010, 216 s. ISBN 978-80-247-2982-4.
- TOMÁŠEK, Jan., DIBLÍKOVÁ, Simona, SCHEINOST, Miroslav, *Probace jako efektivní nástroj snižování recidivy*. 1. vyd. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016, 180 s. ISBN 978-80-7338-163-9.
- ZEHR, Howard. *Úvod do restorativní justice*. Praha : Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003, 48 s. ISBN 80-902998-1-4.

- ŽATECKÁ, Eva. *Postavení a úkoly Probační a mediační služby*. 1. vyd. Ostrava : Key Publishing, 2007, 136 s. ISBN 978-80-87071-55-7.

Právní předpisy

- Zákon č. 141/1961 Sb., *o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů (trestní řád)*.
- Zákon č. 202/2012 Sb., *o mediaci a o změně některých zákonů (zákon o mediaci)*.
- Zákon č. 218/2003 Sb., *o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)*.
- Zákon č. 257/2000 Sb., *o Probační a mediační službě a o změně zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, ve znění pozdějších předpisů, zákona č. 65/1965 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů a zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (zákon o Probační a mediační službě)*.
- Zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů*.
- Zákon č. 45/2013 Sb., *o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů)*.

Interní akty řízení

- *Organizační řád Probační a mediační služby ve znění příkazu č. 7/2017 ze dne 29. června 2017.*
- *Pracovní řád Probační a mediační služby ČR, revidované znění ze dne 10. září 2010.*
- *Statut Probační a mediační služby ČR ze dne 19. prosince 2007.*

Články a jiné písemné zdroje

- *Justice a děti*. Informační materiál Probační a mediační služby České republiky. 6 s.
- *Mediace*. Informační materiál Probační a mediační služby České republiky. 4 s.

- *Probační a mediační služba ČR*. Informační materiál Probační a mediační služby České republiky. 4 s.

Elektronické zdroje

- Portál Probační a mediační služby. [Cit. 28. 12. 2018]. Dostupné on-line: <https://www.pmscr.cz>

Seznam zkratk

apod. – a podobně

cca – přibližně

cit. – citovaný, citováno

č. – číslo

čl. – článek

ČR – Česká republika

např. – například

OČTŘ – orgán činný v trestním řízení

odst. – odstavec

OSPOD – orgán sociálně-právní ochrany dětí

PČR – Policie České republiky

písm. – písmeno

PMS – Probační a mediační služba

s. – strana, stránka

Sb. – sbírky

stol. – století

TČ – trestný čin

tr. – trestní, trestný

tzv. – takzvaný, takzvaná, takzvané

vyd. – vydání

zák. – zákon

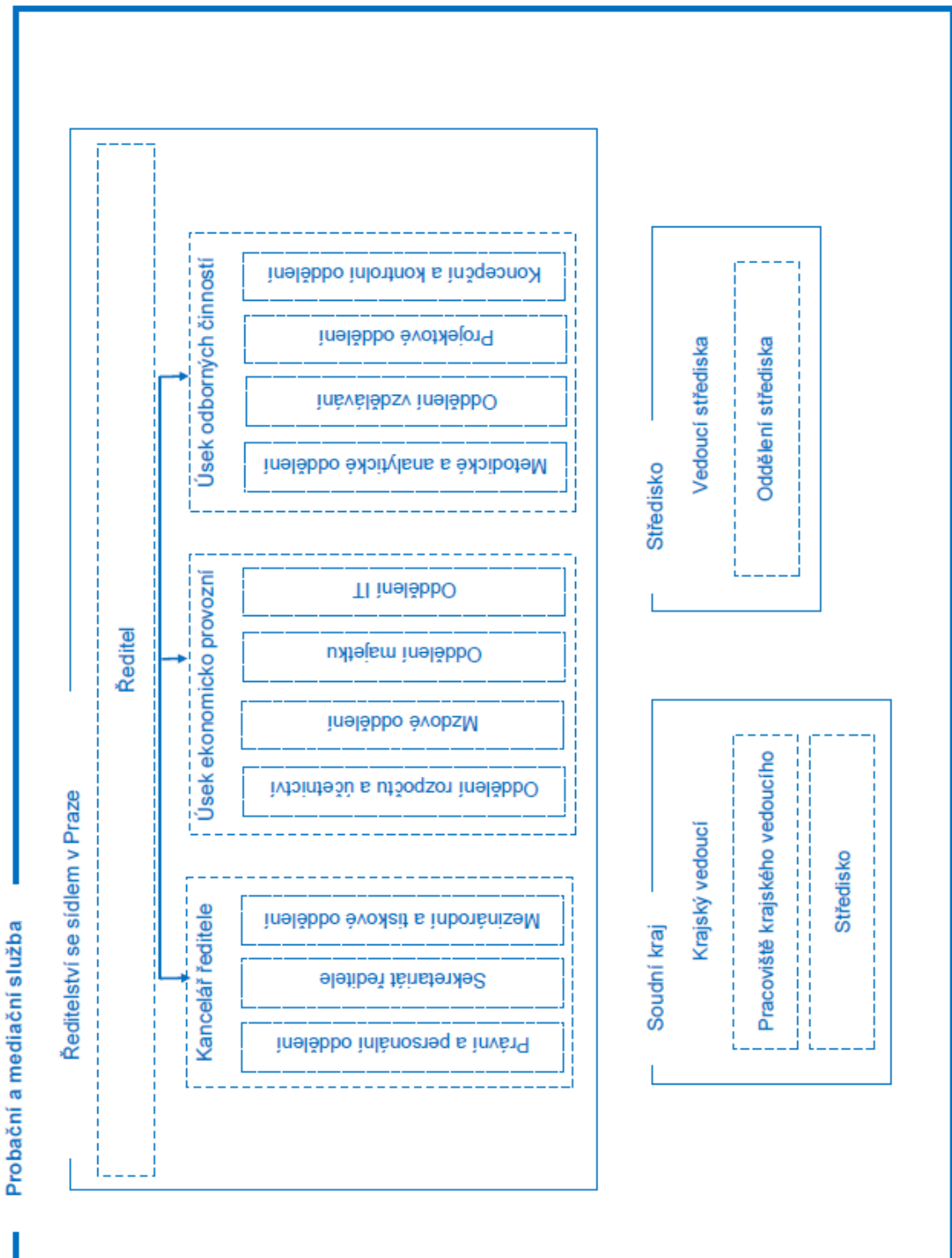
Seznam tabulek

- Tabulka č. 1 – Transformační tabulka cílů
- Tabulka č. 2 – Složení respondentů a návratnost vyplněných dotazníků
- Tabulka č. 3 – Odpovědi na otázku č. 1 z přiloženého dotazníku – Už jste se někdy setkali s pojmy „restorativní justice“ a „mediace“?
- Tabulka č. 4 – Odpovědi na otázku č. 2 – Čím se restorativní justice zabývá?
- Tabulka č. 5 – Odpovědi na otázku č. 3 – Je restorativní justice využívána v rámci trestního řízení v ČR?
- Tabulka č. 6 – Odpovědi na otázku č. 4 – V jakých případech je restorativní justice zpravidla využívána?
- Tabulka č. 7 – Odpovědi na otázku č. 5 – Je podle vás správné, aby pachatel nedostal žádný trest, když napraví následky trestného činu?
- Tabulka č. 8 – Odpovědi na otázku č. 6 – U kterých případů trestné činnosti si dovedete představit uplatňování restorativní justice?
- Tabulka č. 9 – Odpovědi na otázku č. 8 – Co si představíte pod pojmem „mediace“?
- Tabulka č. 10 – Odpovědi na otázku č. 9 – Je mediace využívána v rámci trestního řízení v ČR?
- Tabulka č. 11 – Odpovědi na otázku č. 10 – Kdo je v České republice pověřen prováděním mediace?
- Tabulka č. 12 – Odpovědi na otázku č. 11 – U kterých případů trestné činnosti byste se v rámci mediace byl ochoten setkat tváří v tvář s pachatelem a tvořit s ním mediační dohodu?
- Tabulka č. 13 – Odpovědi na otázku č. 12 – Co byste jako poškozený od mediace očekával?
- Tabulka č. 14 – Odpovědi na otázku č. 12 seřazené podle priorit policistů.
- Tabulka č. 15 – Odpovědi na otázku č. 12 seřazené podle priorit laické veřejnosti.

Seznam příloh

- Příloha č. 1 – Organizační schéma Probační a mediační služby
- Příloha č. 2 – Dotazník vytvořený pro potřeby této bakalářské práce

Příloha č. 1 - Organizační schéma Probační a mediační služby

Zdroj: Portál Probační a mediační služby – dostupné on-line:

https://www.pmscr.cz/download/03_ORG_RAD_PMS_schema_2017.pdf

Dotazník

Vážení respondenti, ráda bych vás tímto požádala o vyplnění krátkého dotazníku, který poslouží jako podklad pro zpracování průzkumu k mé bakalářské práci.

Dotazník je zaměřen na problematiku restorativní justice a mediace, přičemž jeho účelem je zjistit míru vašich znalostí v této oblasti a dále zachytit vaše názory na její využívání v České republice.

Dotazník je sestaven tak, že jeho následující otázky vám mohou poskytnout odpověď na otázky předchozí, proto vás prosím, abyste při řešení otázek postupovali postupně od otázky č. 1 k následujícím a k předchozím otázkám se již nevraceli, mohlo by tak dojít ke zkreslení vašich skutečných znalostí. Nesnažte se tedy si ke správným odpovědím nějak pomáhat (např. čtením následujících otázek nebo pomocí internetu), účelem tohoto dotazníku je zjištění vašeho skutečného povědomí o dané problematice a dále zjištění vašich skutečných ničím neovlivněných názorů na ni. Výsledkem je i to, když se v dané problematice nebudete orientovat vůbec.

Dotazník je určen dospělým respondentům bez rozdílu a je anonymní, proto k sobě nemusíte uvádět žádné bližší údaje. Pouze označte příslušnou kolonku, zda jste „**policista**“ nebo „**ostatní**“. Průzkum totiž předpokládá rozdílné znalosti policistů a ostatních civilních respondentů v této problematice a možná i jejich rozdílné názory na její praktické uplatňování.

Vaši jednu správnou odpověď označte křížkem do připravené tabulky, která se vždy nachází přímo za textem dané otázky.

Moc vám děkuji za váš čas a ochotu.

Petra Kučerová

Jako respondent jsem:

Policista:	☐
Ostatní:	☐

Otázka č. 1: Už jste se někdy setkali s pojmy „restorativní justice“ a „mediace“?

- a) Ano, s oběma pojmy.
- b) Ano, jen s pojmem restorativní justice.
- c) Ano, jen s pojmem mediace.
- d) Ne, ani s jedním pojmem.

a)	
b)	
c)	
d)	

Otázka č. 2: Čím se zabývá „restorativní justice“?

- a) Jedná se o restaurování (obnovu, opravu) justičních objektů.
- b) Jde o zavádění koncepce zdravého stravování v rámci ministerstva spravedlnosti.
- c) Tvoří ji proces, ve kterém se všichni účastníci trestného činu setkávají za účelem společného řešení jeho následků.
- d) Jedná se o proces restaurování (ozdravení) zastaralých právních norem.

a)	
b)	
c)	
d)	

Otázka č. 3: Co si představíte pod pojmem „mediace“?

- a) Jedná se o duševní činnost vedoucí k urovnání myšlenek a koncentrace osoby.
- b) Jde o termín užívaný v souvislosti s žurnalistikou, čili zprostředkování informací prostřednictvím médií (TV, rozhlas...).
- c) Jsou to činnosti, které se staví proti médiím a nekontrolovatelnému přenosu nevyžádaných informací.
- d) Mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi obviněným a poškozeným směřující k urovnání konfliktu v souvislosti s trestním řízením.

a)	
b)	
c)	
d)	

Otázka č. 4: Restorativní justice je proces, ve kterém se všichni účastníci trestného činu (pachatel, poškozený, komunita...) setkávají za účelem společného řešení jeho následků. Myslíte si, že je restorativní justice využívána i v rámci trestního řízení v ČR?

Ano	
Spíše ano	
Spíše ne	
Ne	

Otázka č. 5: Prvky restorativní justice se v českém trestním řízení uplatňují?

- a) Vždy, když o to požádá obviněný.
- b) Nikdy, soud rozhoduje o vině a trestu výhradně sám.
- c) Jen u zvláště závažných zločinů, když si to přeje poškozený.
- d) Zpravidla u nedbalostních trestných činů, méně závažné trestné činnosti a provinění mladistvých.

a)	
b)	
c)	
d)	

Otázka č. 6: Myslíte si, že stačí a je správné, aby pachatel za spáchaný trestný čin nedostal žádný trest v případě, že napraví jeho následky?

- a) Ne.
- b) Ano, ale jen u nedbalostních trestných činů.
- c) Ano, ale jen u méně závažných trestných činů a u provinění mladistvých.
- d) Ano.

a)	
b)	
c)	
d)	

Otázka č. 7: Na níže uvedené stupnici od nejméně závažných trestných činů po ty nejvíce závažné uveďte pro vás nejkrajnější případ, u kterého si ještě dovedete představit uplatňování restorativní justice:

- a) Nikdy, za každý trestný čin musí následovat trest.
- b) Jen u nedbalostních trestných činů.
- c) U majetkových trestných činů, pokud byly napraveny jejich následky.
- d) U hospodářských trestných činů (daňové úniky, padělání peněz), pokud byly napraveny jejich následky.
- e) U sexuálně motivovaných trestných činů (pohlavní zneužití, znásilnění) v případě, že pachatel oběť odškodnil.
- f) U trestných činů proti životu a zdraví (ublížení na zdraví, vražda) v případě, že pachatel oběť či její příbuzné odškodnil.

a)	
b)	
c)	
d)	
e)	
f)	

Otázka č. 8: Mediace je mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi obviněným a poškozeným směřující k urovnání konfliktu v souvislosti s trestním řízením. Myslíte si, že je mediace využívána i v rámci trestního řízení v ČR?

Ano	
Spíše ano	
Spíše ne	
Ne	

Otázka č. 9: Kdo je v České republice pověřen prováděním mediace?

- a) Probační a mediační služba ČR.
- b) Soud, u kterého se koná rozhodování v trestní věci.
- c) Policie.
- d) Poškozený a obviněný, mají-li zájem. Výslednou dohodu poskytnou soudu.

a)	
b)	
c)	
d)	

Otázka č. 10: Na níže uvedené stupnici od nejméně závažných trestných činů po ty nejvíce závažné uveďte pro vás nejkrajnější případy, u kterých byste se podle vašeho názoru byli ochotni v rámci mediace setkat tváří v tvář s pachatelem a tvořit s ním mediační dohodu?

- a) Nikdy, nemám zájem pomáhat pachateli a něco s ním řešit, za každý trestný čin musí následovat trest.
- b) Jen u nedbalostních trestných činů.
- c) U nejméně závažných trestných činů.
- d) U nejméně závažných trestných činů a provinění mladistvých.
- e) U majetkových trestných činů.
- f) U kteréhokoli trestného činu, záleželo by na konkrétních okolnostech.

a)	
b)	
c)	
d)	
e)	
f)	

Otázka č. 11: Co byste jako poškozený od setkání s pachatelem v rámci mediace očekával? Zde nekřížkujte, ale ke každé odpovědi přiřaďte podle vašich priorit číslici 1 až 6 (1 – očekávám nejvíce, 6 – očekávám nejméně).

- a) Že zjistím důvod, proč trestný čin potkal zrovna mě a lépe se s ním vyrovnám.
- b) Získám náhradu způsobené škody.
- c) Přispěji svou účastí na mediaci k nápravě pachatele.
- d) Vyhnu se nepříjemnému projednávání věci u soudu.
- e) Řeknu pachateli, co trestným činem způsobil a dokážu si, že se setkání s ním nebojím.
- f) Že od pachatele uslyším omluvu.

a)	
b)	
c)	
d)	
e)	
f)	

Zdroj: Vlastní dotazník vytvořený pro účely této bakalářské práce